

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra**

Ievos Mašurinitės,
V kurso, baudžiamosios teisės
studijų šakos studentės

Magistro darbas

Kardomųjų priemonių sistema, veiksmingumas ir tobulinimo galimybės

Effectiveness and Improvement Possibilities of Remand Measure System

Vadovas: prof. dr. Gintaras Goda

Recenzentas: lekt. dr. Audrius Juozapavičius

Vilnius

2021

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame darbe analizuojama kardomųjų priemonių sistema Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso teisėje, nustatant kardomųjų priemonių laikymosi kontrolės tvarkos problematiką. Remiantis teismų praktika analizuojamas kardomųjų priemonių skyrimo pagrįstumas siekiant atskleisti probleminius jų taikymo aspektus. Darbe siekiama išsiaiškinti kokios pagrindinės priežastys gali lemti kardomosios priemonės tikslingumą ir efektyvumą baudžiamojo proceso metu.

Pagrindiniai žodžiai: baudžiamasis procesas, kardomoji priemonė, rekomendacijos, laikymosi kontrolės tvarka, veiksmingumas.

This work analyzes the remand measure system in the law of criminal procedure of the Republic of Lithuania, identifying the problems of the procedure for control of compliance with remand measures. Based on the case law, the justification for granting remand measures is analyzed in order to reveal the problematic aspects of their application. The aim of the work is to find out what the main reasons can determine the purposefulness and effectiveness of the remand measures during the criminal proceedings.

Keywords: criminal proceedings, remand measures, recommendations, compliance control procedures, effectiveness.

TURINYS

IŽANGA	4
1. KARDOMŪJŲ PRIEMONIŲ PASKIRTIS IR REIKŠMĖ	7
2. KARDOMŪJŲ PRIEMONIŲ SISTEMA	11
2.1. Kardomųjų priemonių rūšys ir jų skyrimo tvarka.....	11
2.2. Kardomųjų priemonių pakeitimo ir panaikinimo pagrindai.....	29
3. KARDOMŪJŲ PRIEMONIŲ VEIKSMINGUMAS IR TOBULINIMO GALIMYBĖS	32
3.1. Kardomųjų priemonių skyrimo pagrindumas teismų praktikoje.....	32
3.2. Kardomųjų priemonių laikymosi kontrolės tvarkos problematika.....	37
IŠVADOS	51
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	53
SANTRAUKA (lietuvių kalba)	58
SUMMARY (anglų kalba)	59

IŽANGA

Nieko jau nebestebina, kad vis dažniau žiniasklaidoje atsiranda įvairūs straipsniai apie teisėsaugos institucijų – teisėjų, prokurorų veiksmus ikiteisminiuose tyrimuose, kurie dažniausiai sukelia neigiamą visuomenės reakciją. Paskutiniu metu dažnai viešojoje erdvėje diskutuojama, kodėl vieniems asmenims padariusiems nusikalstamą veiką yra skiriamos griežtos kardamosios priemonės, o kitiems švelnesnės. Teismams nusprendus už sunkias ar labai sunkias nusikalstamas veikas kaltiems asmenims vietoj suėmimo skirti švelnesnes kardomasias priemones, o prokurorams nusprendus nesikreipti į teismą dėl suėmimo paskyrimo, kyla didžiulis visuomenės nepasitenkinimas, o teisėjai ir prokurorai apipilami įvairiais neigiamais epitetais.

Magistro darbo aktualumas. Ši tema aktuali dėl keleto aspektų. Kilus klausimams, kaip skiriamos kardamosios priemonės, kodėl padarius tą pačią nusikalstamą veiką, vieniems asmenims taikomos griežtesnės kardamosios priemonės, o kitiems švelnesnės, būtina aptarti kardomųjų priemonių paskirtį ir jų taikymo taisykles. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse yra pakankamai išsamiai reglamentuotos kardomųjų priemonių skyrimo sąlygos bei pagrindai, tačiau vis dažniau yra pastebimos jų taikymo problemos praktikoje. Darbe analizuojamas kardomųjų priemonių veiksmingumas, įvertinami probleminiai jų taikymo aspektai ir bandoma nustatyti galimas kardomųjų priemonių taikymo tobulinimo galimybes. Skiriant pačias griežčiausias kardomasias priemones, visada būtina apsvarstyti galimybę asmenims skirti švelnesnes kardomasias priemones, o jeigu tai nepadeda pasiekti baudžiamojo proceso tikslų, tuomet skirti griežtesnes.

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje yra nurodyta, kad „Žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtinės. Žmogaus laisvė neliečiama. Niekam neturi būti atimta laisvė kitaip, kaip tokiais pagrindais ir pagal tokias procedūras, kokias yra nustatęs įstatymas“ (1992, Nr. 33-1014). Žmonės turi ne tik teises ir laisves, bet ir pareigas. Kuomet žmonės pažeidžia kitų žmonių teises, tuomet atsiranda teisėtas pagrindas apriboti nusikaltusio asmens teises. Tai yra reikalinga kai siekiama visai visuomenei svarbių tikslų, kad būtų atskleista padaryta veika bei būtų tinkamai nubaustas šią veiką padaręs asmuo. Taigi, kai skiriama kardomoji priemonė, žmogaus teisės gali būti suvaržomos tik tuomet, kai pagrįstai galima teigti, jog asmuo pažeidė kitų asmenų teises, padarydamas nusikalstamą veiką. Kai nusikaltusiam asmeniui paskiriama kardomoji priemonė, tai visais atvejais virsta jo konstitucinių teisių suvaržymu, todėl visada itin atidžiai turi būti sprendžiama ar būtina taikyti tokią priemonę. Kai yra netinkamai išspręstas kardamosios priemonės taikymo

klausimas ar pažeidžiama nustatyta kardamosios priemonės skyrimo procedūra, šis konstitucinių teisių suvaržymas gali virsti žmogaus teisių pažeidimu.

Magistro darbo tikslas – ištirti Lietuvos Respublikos baudžiamajame procese taikomų kardomųjų priemonių sistemą, įvardinti ir apibendrinti kardomųjų priemonių taikymo privalumus ir trūkumus, nustatyti jų taikymo veiksmingumą bei galimas tobulinimo galimybes.

Magistro darbo uždaviniai.

1. Atskleisti kardomųjų priemonių paskirtį bei jų reikšmę baudžiamajame procese;
2. Išanalizuoti kardomųjų priemonių rūšis ir jų skyrimo tvarką;
3. Išanalizuoti kardomųjų priemonių taikymo bei skundų dėl jų taikymo, praktiką Lietuvos Respublikos teismuose ir Europos Žmogaus Teisių Teisme;
4. Nustatyti kardomųjų priemonių laikymosi kontrolės tvarkos problematiką, jų taikymo veiksmingumą bei tobulinimo galimybes.

Magistro darbo objektas - kardomųjų priemonių sistema Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso teisėje, šių priemonių taikymo veiksmingumas bei tobulinimo galimybės.

Darbe naudojami šie **tyrimo metodai**:

1. Loginis tyrimo metodas panaudotas siekiant atskleisti kardomųjų priemonių paskirtį.
2. Sisteminis analizės metodas panaudotas analizuojant kardomųjų priemonių rūšis ir jų skyrimo tvarką, taip bandant surasti sprendimus probleminėse situacijose, kurios susijusios su kardomųjų priemonių taikymu.
3. Lyginamasis metodas panaudotas analizuojant skirtingų autorių nuomones dėl kardomųjų priemonių taikymo, siekiant išsiaiškinti kokios pagrindinės priežastys gali lemti kardamosios priemonės tikslingumą ir efektyvumą baudžiamojo proceso metu.
4. Dokumentų analizės metodas panaudotas renkant pirminę informaciją iš atskirų teisės aktų bei teismų praktikos dėl kardomųjų priemonių skyrimo, skyrimo pagrįstumo, taip siekiant atskleisti probleminius aspektus.
5. Apibendrinimo metodas buvo naudojamas išanalizuotai medžiagai apibendrinti, išvadoms suformuluoti.

Darbo originalumas. Darbas originalus tuo, kad Lietuvoje labai plačiai tokia tema niekur nebuvo daug nagrinėta. Pakankamai daug ir plačiai nagrinėjama apie procesines prievartos priemones, neišskiriant atskirų rūšių kardomųjų priemonių. Mažai yra parašytų mokslinių darbų apie kardomasias priemones apskritai. Daugiau dėmesio skirta vienai iš griežčiausių kardomųjų priemonių – suėmimui, jo taikymui, probleminiams aspektams. Šia tema bus siekiama atskleisti kardomųjų priemonių sistemą ir jų taikymo tvarką, analizuojant kiekvieną kardomąją priemonę atskirai. Darbe apibendrinama naujausi Lietuvos Respublikos įvairių grandžių teismų sprendimai. Tik išanalizavus Lietuvos Respublikoje taikomas kardomasias priemones, jų laikymosi kontrolės tvarkos problematiką bus galima atskleisti įstatyme esančias spragas ir atsirandančius neaiškumus bei pasiūlyti veiksmingus tų spragų šalinimo būdus.

Magistro darbe naudojami šie **svarbiausi šaltiniai**:

1. Tarptautiniai ir nacionaliniai teisės aktai: Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992, Nr. 33-1014), Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (2002, Nr. 37-1341), 1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (2011, Nr.156-7390), Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymai, rekomendacijos ir pan.

2. Teismų praktika: Lietuvos Respublikos įvairių grandžių teismų ir Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai.

3. Specialioji literatūra: baudžiamosios teisės mokslininkų (G.Godos, E.Losio, S.Bikelio, G.Bučiuo, P.Ancelio ir kt.) darbai ir užsienio valstybių periodiniuose leidiniuose publikuoti moksliniai straipsniai.

1. KARDOMŲJŲ PRIEMONIŲ PASKIRTIS IR REIKŠMĖ

Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse (toliau – Baudžiamojo proceso kodeksas arba BPK) ir kitų valstybių baudžiamojo proceso įstatymuose, prievartos taikymo sąlygos ir pagrindai yra nuodugnai reglamentuoti. Šiuose įstatymuose yra nurodytos institucijų kompetencijos skiriant prievartos priemones, nustatyta priemonių taikymo trukmė. Taip pat nurodyta skundų nagrinėjimo tvarka, kai neteisingai taikomos prievartos priemonės. Lietuvos teisininkų teigimu procesinė prievarta Lietuvoje suprantama kaip „įstatyme numatytos priemonės, pasireiškiančios žmogaus teisių suvaržymu, kurias valstybės subjektai taiko siekdami procesinių tikslų“ (Goda et al., 2005, p. 222).

Losis E. nagrinėdamas baudžiamojo proceso procesinės prievartos sampratą teigia, kad „prievarta baudžiamajame procese apibrėžiama kaip įvairiomis priemonėmis ir būdais pasireiškiantis elementas, padedantis vykdyti įstatymą tais atvejais, kai baudžiamojo proceso dalyviai nevykdo arba netinkamai vykdo nustatytas procesines pareigas“ (Losis, 2008, p. 77). Visi ikiteisminio tyrimo veiksmai, kuriais yra suvaržomos asmens teisės, vadinami procesinėmis prievartos priemonėmis. „Baudžiamojo proceso prievartos priemonės būtinos užtikrinti, kad baudžiamojo proceso dalyviai vykdytų procesines pareigas bei rinkti bylai reikšmingus duomenis (įrodymus)“ (Losis, 2008, p. 80).

Goda G. nagrinėdamas procesines prievartos priemones, „išskiria tokius baudžiamojo proceso prievartos priemonių tikslus: kaltinamojo dalyvavimą baudžiamajame procese, įrodymų surinkimo ir jų apsaugojimo nuo sunaikinimo ar suklastojimo garantavimą, užkirsti kelia procesą trukdymui, naujų nusikalstamų veikų darymo prevencija“ (Goda, 1998, p. 61).

Procesinės prievartos priemonės BPK suskirstytos į du atskirus skyrius: kardamosios priemonės ir kitos procesinės prievartos priemonės. Kardamosios priemonės numatytos BPK XI skyriuje nuo 122 straipsnio iki 138 straipsnio. Tai griežčiausios procesinės prievartos priemonės, kurių paskirtis: užtikrinti įtariamąjį, kaltinamojo ar nuteistojo dalyvavimą procese; netrukdomą ikiteisminį tyrimą, bylos nagrinėjimą ir nuosprendžio įvykdymą; užkirsti kelią naujoms nusikalstamoms veikoms. „Pats žodis „kardamosios“ nusako šių priemonių esmę. Tai priemonės, kurios užkardo, trukdo įtariamajam atlikti tam tikrus veiksmus, kurie kliudytų normaliai proceso eigai ir tiesiai nustatyti, taip pat daryti naujas nusikalstamas veikas“ (Vingilė, 2013, p. 311).

Kitos procesinės prievartos priemonės reglamentuotos BPK XII skyriuje nuo 140 straipsnio iki 163 straipsnio ir tai yra „tam tikri proceso veiksmai, kurių atlikimas yra vienaip ar kitaip susijęs su asmens teisių ir laisvių apribojimu, siekiant užtikrinti netrukdomą baudžiamojo proceso eigą ir sudaryti prielaidas pasiekti baudžiamojo proceso tikslus“ (Losis, 2008, p. 79).

1963 m. Rusijos teisininkas I. Gutkinas kardomasias priemones apibrėžė, kaip „kvotos organo, tardytojo, prokuroro ir teismo reikiama atvejais taikomas prievartos priemonės, kuriomis apribojamos įtariamojo, kaltinamojo ar teismo laisvė, bylos tyrimo laikotarpiai. Šios priemonės skirtos užkirsti kelią kaltinamojo aktyviai veiklai, prieštaraujanti ir trukdančiai baudžiamosios bylos tyrimui, o taip pat užkirsti kelią asmeniui tęsti savo nusikalstamą veiklą“ (Vingilė, 2013, p. 311). Pasak P. Danisevičiaus, kardamosios priemonės - „tai baudžiamojo procesinio pobūdžio prievartos priemonės, kurias kvotos organas, tardytojas, prokuroras ir teismas skiria kaltinamajam, o atskirais atvejais ir įtariamajam, teisiamajam bei nuteistajam (pastariesiems iki nuosprendžio įsigaliojimo), siekdami sukliudyti jiems pasislėpti nuo tardymo ir teismo, užkirsti kelią tolimesnei jų nusikalstamai veiklai, užtikrinti tiesos nustatymą baudžiamojoje byloje ir nuosprendžio vykdymą“ (Danisevičius, 1989, p. 143). 2005 m. Baudžiamojo proceso vadovėlyje kardamosios priemonės apibrėžiamos kaip „įtariamojo ar kaltinamojo atžvilgiu, siekiant Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 119 straipsnyje numatytų tikslų, taikomos procesinės prievartos priemonės“ (Goda et al., 2005, p.226). Rusijos baudžiamajame kodekse kardamosios priemonės apibrėžtos kaip „procesinės prievartos priemonės, kurias taiko kvotos, parengtinio tardymo ir prokuratūros organai kaltinamojo atžvilgiu (išskirtiniais atvejais įtariamojo atžvilgiu), o teismas – teismo ar nuteistojo atžvilgiu (iki nuosprendžio įsiteisėjimo), įstatyme numatytais atvejais, t. y. turint tikslą užkirsti kelią tiems asmenims pasislėpti nuo tardymo, trukdyti nustatyti tiesą byloje ar tęsti nusikalstamą veiklą, o taip pat užtikrinti nuosprendžio vykdymą“ (Александров et al., 2004, p. 336). Lenkijos baudžiamojo proceso kodekse nurodyta, kad kardamosios priemonės gali būti naudojamos siekiant užtikrinti tinkamą proceso eigą ir išimtiniais atvejais taip pat užkirsti kelią kaltinamajam padaryti naują sunkų nusikaltimą. Šios priemonės gali būti naudojamos tik tada, kai surinkti įrodymai rodo didelę tikimybę, kad kaltinamasis padarė nusikaltimą. Lenkijos teisės mokslininkai kardomasias priemones supranta kaip „baudžiamojo procesinio pobūdžio prievartos priemonę, skiriamą, siekiant užtikrinti tiesos nustatymą, įtariamojo, kaltinamojo ar nuteistojo dalyvavimą procese bei bausmės vykdymą“ (Bulsiewich, 1998, p. 101). Tiek

Lietuvos, tiek Rusijos ir Lenkijos baudžiamojo proceso teisėje procesinių prievartos priemonių paskirtis ir tikslai beveik vienoda, tik formuluojamos šiek tiek kitaip.

Valstybės institucijos, siekdamos „sudaryti tinkamas sąlygas baudžiamojo proceso eigai ir pašalinti baudžiamojo proceso tikslus pasiekti trukdančias kliūtis, susijusias su neteisėtu atskirų asmenų elgesiu ir jų siekiu išvengti baudžiamosios atsakomybės, ar pasislėpti nuo ikiteisminio tyrimo ar teismo, ar vengti atskirų procesinių veiksmų skiria kardomasias priemones“ (Losis, 2009, p. 23).

Lietuvos baudžiamojo proceso teisės teoretikai kardomasias priemones nuo kitų procesinės prievartos priemonių rūšių atiboja trimis pagrindiniais aspektais: „1. skirtingi kardomųjų priemonių taikymo tikslai; 2. skirtingas proceso subjektų, kurių atžvilgiu prievarta gali būti taikoma, ratas; 3. skirtinga valstybės subjektų kompetencija skiriant prievartos priemones“ (Goda et al., 2005, p.254).

Pirmuoju aspektu „kardamosios priemonės gali būti skiriamos siekiant užtikrinti įtariamąjį, kaltinamąjį ar nuteistąjį dalyvavimą procese, netrukdomą ikiteisminį tyrimą, bylos nagrinėjimą teisme ir nuosprendžio įvykdymą, taip pat siekiant užkirsti kelią naujoms nusikalstamoms veikoms“ (Vingilė, 2013, p. 312).

Kitas kardomųjų priemonių atibojimo nuo procesinės prievartos priemonių aspektas yra subjektai, kurių atžvilgiu yra taikoma prievarta. BPK 119 straipsnis numato tik tam tikrą, siaurą ratą subjektų, kuriems kardamosios priemonės gali būti taikomos. Kardamosios priemonės gali būti taikomos: įtariamajam, kaltinamajam ir nuteistajam. Tuo tarpu kitos procesinės prievartos priemonės gali būti taikomos ir bet kurio kitos asmens atžvilgiu (išskyrus laikiną sulaikymą ir atidavimą į sveikatos priežiūros įstaigą). BPK nenumato, kad „asmeniui tapus įtariamuoju, jam būtinai turi būti paskirta kardomoji priemonė. Skirti kardomąją priemonę ar ne, paliekama spręsti kompetenciją skirti konkrečią kardomąją priemonę turinčio subjekto diskrecija“ (Šalčius, 2011, p. 330).

Trečias aspektas nusako subjektų, kurie gali taikyti procesines prievartos priemones. Įstatyme numatyta, kad keturias kardomasias priemones - „suėmimą, intensyvią priežiūrą, namų areštą ir įpareigojimą gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo ir (ar) nesiartinti prie nukentėjusiojo arčiau nei nustatytu atstumu yra skiriama tik ikiteisminio tyrimo teisėjo ar teismo nutartimi. Kitas kardomasias priemones gali skirti prokuroras savo nutarimu, ikiteisminio tyrimo teisėjas ar teismas nutartimi. Esant neatidėliotiniams atvejams kardamosios priemonės: dokumentų paėmimas, specialiosios teisės sustabdymas, įpareigojimas periodiškai registruotis policijos įstaigoje, rašytinis pasižadėjimas neišvykti, kario karinio dalinio, kuriame jis tarnauja, vadovybės stebėjimas ir nepilnamečio atidavimas tėvams, rūpintojams arba kitiems fiziniams ar juridiniams

asmenims, kurie rūpinasi vaikais, prižiūrėti, gali būti skiriamos ikiteisminio tyrimo pareigūno nutarimu“ (BPK, 2002, Nr. 37-1341, 121 str.).

Vingilė A. analizuodama probleminius kardomųjų priemonių aspektus teigia, kad „kardomosiomis priemonėmis nėra siekiama surinkti ikiteisminiam tyrimui bei bylos teisminiam nagrinėjimui reikšmingus duomenis. Jos tik palengvina šių reikšmingų duomenų rinkimą, pavyzdžiui, suimtam asmeniui atimant galimybę paslėpti nusikalstamos veikos pėdsakus, priemones ir t. t. Šiems duomenims rinkti yra skirta didelė dalis kitų procesinės prievartos priemonių, tokių kaip krata, asmens apžiūra, poėmis ir kitos“ (Vingilė, 2013, p. 312).

Vilniaus apygardos teismas savo nutartyje nurodė, kad „kardomosios priemonės – tai įstatyme numatytos, žmogaus teises ir laisves varžančios priemonės, valstybės subjektų skiriamos siekiant tam tikrų proceso tikslų, todėl jų paskirtis ir jų taikymo pasekmės suponuoja išvadą, kad jos gali būti taikomos tik įsitikinus jų būtinumu ir proporcingumu. Dėl šios priežasties BPK yra numatyta detali kardomųjų priemonių skyrimo, keitimo, panaikinimo, jų termino pratęsimo bei nutarčių šiais klausimais apskundimo tvarka, be to, reikalaujama, kad tiek teismo sprendimas, kuriuo kardomoji priemonė asmeniui yra skiriama, tiek ir sprendimas, kuriuo jos terminas yra pratęsiamas, ji yra keičiama ar naikinama, būtų motyvuotas ir pagrįstas. Savo esme kardomosios priemonės visuomet yra susijusios su tam tikrais įtariamajam (kaltinamajam, nuteistajam) taikomais apribojimais, todėl klausimas dėl kardomųjų priemonių negali būti atidedamas vėlesniam laikui, o turi būti sprendžiamas nedelsiant“ (Vilniaus apygardos teismo 2019 m. vasario 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-50-616/2019).

Apibendrinant galima teigti, kad kardomosios priemonės baudžiamajame procese dažniausiai tampa neišvengiamas būtinumas, kai būtina užtikrinti sklandų baudžiamąjį procesą. Taikant kardomasias priemones turi būti užtikrinti Baudžiamojo proceso kodekso 119 straipsnyje įvardinti tikslai, o atvejus, kai siekiama neprocesinių tikslų, reikėtų laikyti grubiais žmogaus teisių pažeidimais.

2. KARDOMŲJŲ PRIEMONIŲ SISTEMA

2.1. Kardomųjų priemonių rūšys ir jų skyrimo tvarka

Šiuo metu Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse įtvirtintos šios kardomųjų priemonių rūšys: „suėmimas, intensyvi priežiūra, namų areštas, įpareigojimas gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo ir (ar) nesiartinti prie jo arčiau nei nustatytu atstumu, užstatas, dokumentų paėmimas, specialiosios teisės sustabdymas, įpareigojimas periodiškai registruotis policijos įstaigoje, rašytinis pasižadėjimas neišvykti“ (BPK, 2002, Nr. 37-1341, 120 str.). Taip pat šiame įstatyme numatytos dar dvi papildomos kardomosios priemonės taikomos specialiesiems subjektams: kariams – karinio dalinio vadovybės stebėjimas; nepilnamečiams – atidavimas tėvams, rūpintojams arba kitiems fiziniams ar juridiniams asmenims, kurie rūpinasi vaikais, prižiūrėti. Pirmąsias keturias kardomasias priemones skiria tik ikiteisminio tyrimo teisėjas ar teismas, priimdamas motyvuotą nutartį. Visas kitas kardomasias priemones skiria prokuroras, priimdamas motyvuotą nutarimą, arba ikiteisminio tyrimo teisėjas ar teismas, nutartimi. Neatidėliotinais atvejais kai kurias kardomasias priemones gali paskirti ikiteisminio tyrimo pareigūnas.

Ikiteisminio tyrimo metu prokurorui sprendžiant klausimą dėl kardomųjų priemonių skyrimo įtariamajam asmeniui, būtina vadovautis Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro 2015 m. gruodžio 1 d. Nr. I-306 įsakymu „Dėl rekomendacijų dėl kardomųjų priemonių, išskyrus suėmimą, skyrimo ikiteisminio tyrimo metu tvarkos ir nustatytų sąlygų laikymosi kontrolės patvirtinimo“ ir patvirtintomis procesinių dokumentų formomis. Šioje darbo dalyje analizuojamos kardomųjų priemonių rūšys ir jų skyrimo tvarka nuo griežčiausios iki švelniausios.

Kardomoji priemonė – *suėmimas* yra pati griežčiausia kardomoji priemonė visoje kardomųjų priemonių sistemoje ir jo taikymo klausimai yra išsamiai reglamentuojami BPK. Kardomąją priemonę – suėmimą gali skirti tik ikiteisminio tyrimo teisėjas ar teismas, priimdamas motyvuotą nutartį. BPK nurodyta, kad suėmimas, kaip ir bet kuri kita kardomoji priemonė, gali būti skiriama tik tokiu atveju, kai yra pakankamai duomenų, kurie leidžia manyti, jog asmeniui, kuriam norima skirti suėmimą, galėjo padaryti nusikalstamą veiką. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje 5 straipsnio 1 dalies c punkte taip pat yra nurodyta, kad asmuo suimamas „įtariant jį padarius nusikaltimą ar kai pagrįstai manoma, jog būtina neleisti padaryti nusikaltimo, arba manoma, jog jis padaręs tokį nusikaltimą gali pabėgti“ (2011, Nr. 156-7390). Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarime „Dėl teismų praktikos skiriant suėmimą

ir namų areštą arba pratęsiant suėmimo terminą“ nurodyta, kad „teisėjas, sprenddamas kardomosios priemonės paskyrimo klausimą, privalo patikrinti, ar pateiktoje medžiagoje yra pakankamai duomenų, leidžiančių manyti, kad būtent įtariamasis padarė nusikalstamą veiką“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2004 m. gruodžio 7 d. nutarimas Nr. 50). Toliau kalbant apie duomenų pakankamumą, reikėtų suprasti kiek duomenų galima laikyti pakankamai ir kokia apimtimi teisėjas tuos duomenis turi patikrinti. Pavyzdžiui, Lietuvos Apeliacinio teismo 2020 m. gruodžio 23 d. nutartyje nurodyta, jog „teismas, svarstydamas suėmimo skyrimo ar jo termino pratęsimo klausimą, byloje esančius duomenis vertina tik tiek, kiek tai yra susiję su šios kardomosios priemonės skyrimo ar jos termino pratęsimo sąlygų ir pagrindų nustatymu. Duomenų pakankamumo kriterijus yra vertinamasis, todėl, pratęsiant suėmimo terminą, nebūtina turėti tiek duomenų, kiek jų reikia priimant apkaltinamąjį (išteisinamąjį) nuosprendį. Svarstant dėl kardomosios priemonės – suėmimo skyrimo ar jo termino pratęsimo teisėtumo bei pagrįstumo, suimtojo kaltės ir veikos kvalifikavimo klausimai nesprendžiami bei įrodymai nevertinami. Šie klausimai sprendžiami tik teisiamaajame posėdyje, kur byloje surinkti įrodymai iš esmės ištiriami, įvertinami bei išsprendžiami asmens kaltumo ir veikos teisinio įvertinimo klausimai. Taigi, baudžiamosios bylos medžiaga analizuojama tik ta apimtimi, kuri reikšminga kardomosios priemonės – suėmimo termino pratęsimo teisėtumo ir pagrįstumo klausimui teisingai išspręsti“ (Lietuvos Apeliacinio Teismo 2020 m. gruodžio 23d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-383-487/2020).

BPK 122 str. numato kardomosios priemonės suėmimo skyrimo pagrindus bei sąlygas. Šio straipsnio 7 dalyje nurodyta sąlyga, jog „suėmimas gali būti skiriamas tik tais atvejais, kai švelnesnėmis kardomosiomis priemonėmis negalima pasiekti BPK 119 straipsnyje numatytų tikslų, t. y. kai kitomis švelnesnėmis priemonėmis neįmanoma užtikrinti įtariamojo, kaltinamojo ar nuteistojo dalyvavimą procese, netrukdomą ikiteisminį tyrimą, bylos nagrinėjimą teisme ir nuosprendžio įvykdymą, taip pat siekiant užkirsti kelią naujoms nusikalstamoms veikoms“ (BPK, 2002, Nr. 37-1341). Jeigu šiuos tikslus įmanoma pasiekti „švelnesnėmis kardomosiomis priemonėmis, jos ir turi būti taikomos, nes priešingu atveju būtų pažeisti proporcingumo principo reikalavimai. Švelnesnių priemonių taikymo būtinybės klausimu ne kartą yra pasisakęs EŽTT, nuroydamas, kad laikantis proporcingumo principo suėmimo skyrime, pirmiausiai turi būti apsvarstomos švelnesnės alternatyvos“ (EŽTT 2008 m. kovo 18 d. sprendimas *Ladent prieš Lenkiją* byloje, Nr. 11036/03). Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2016 m. vasario 17 d. nutarime yra pasakęs, kad „iš konstitucinio proporcingumo principo kylantis reikalavimas asmens teisių ir laisvių įstatymu neriboti labiau, negu

reikia teisėtiems ir visuomenei svarbiems tikslams pasiekti“ (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2016 m. vasario 17 d. nutarimas Nr. KT7-N4/2016). Šis principas reikalauja, kad „suėmimas, kaip kardomoji priemonė, tiesiogiai susijusi su procesine prievarta, būtų taikoma kaip paskutinė ir vienintelė įmanoma priemonė, kai kitos priemonės ir būdai objektyviai yra nepakankami ir neveiksmingi siekiant užtikrinti baudžiamojo proceso tikslus“ (Jurka et al., 2009, p.65). Antroji suėmimo skyrimo sąlyga yra ta, kad suėmimas gali būti skiriamas tik tiriant ir nagrinėjant bylas dėl nusikaltimų, už kuriuos baudžiamasis įstatymas numato griežtesnę negu vienerių metų laisvės atėmimo bausmę. „Terminuota laisvės atėmimo bausmė gali būti straipsnio sankcijoje ir kaip viena iš alternatyvių bausmių, numatyta už konkretų nusikaltimą“ (Bučiūnas et al., 2017, p. 242). Suėmimas neskiriamas už baudžiamąjį nusižengimą. Pagal Baudžiamojo kodekso 10 str. visos nusikalstamos veikos skirstomos į nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus.

Suėmimo skyrimui reikalingos ne tik jau aptartos sąlygos, bet ir nors vienas iš BPK nurodytų pagrindų: „pagrįstas manymas, kad asmuo bėgs (slėpsis) nuo ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro ar teismo; pagrįstas manymas, kad asmuo trukdys procesui; pagrįstas manymas, kad asmuo darys naujus nusikaltimus, o būtent naujus labai sunkius, sunkius, apysunkius, numatytus LR BK 178 str. 2 d., 180 str. 1 d., 181 str. 1 d., 187 str. 2 d., arba jeigu būdamas laisvėje įtariamas grasinimu ar pasikėsiniu padaryti nusikaltimą; prašymas išduoti užsienio valstybei arba perduoti Tarptautiniam baudžiamajam teismui arba pagal Europos arešto orderį, taip pat užsienio valstybės prašymas laikinai sulaikyti ieškomą asmenį, kol bus atsiųstas prašymas dėl asmens ekstradicijos ar Europos arešto orderis“ (BPK, 2002, Nr. 37-1341, 122 str. 1 d.). “Pagrindas – tai baudžiamojo proceso įstatyme suformuluotas tam tikras spėjimas, grindžiamas faktiniais duomenimis, surinktais ikiteisminio tyrimo metu“ (Bučiūnas et al., 2017, p. 242). Kiekvienas pagrindas privalo būti motyvuotas.

Vertinant pirmąjį pagrindą, kad įtariamasis bėgs (slėpsis) nuo ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro ar teismo, turi būti atsižvelgiama į šias aplinkybes: šeimyninė padėtis, amžius, nuolatinės gyvenamosios vietos turėjimas, pragyvenimo šaltinio turėjimas, sveikatos būklė, nusikaltimo sunkumas, ankstesnis teistumas. Atkreiptinas dėmesys, kad šios aplinkybės daliai atitinka bendrųjų kardomųjų priemonių skyrimo nuostatuose įtvirtintas aplinkybes, į kurias būtina atsižvelgti skiriant bet kokią kitą kardomąją priemonę. Tačiau šių aplinkybių sąrašas nėra visiškai išsamus. Pavyzdžiui, Kauno apygardos teismo 2020 m. gegužės 20 d. nutartyje nurodyta, kad „R. Š. yra kaltinamas padaręs nusikaltimą, už kurį apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo atveju jam

gali būti paskirta tik pati griežčiausia savo rūšimi bausmė – laisvės atėmimas nuo dvejų iki aštuonerių metų. Teismų praktikoje pripažįstama, jog grėšianti griežta laisvės atėmimo bausmė nėra absoliuti sąlyga taikyti griežčiausią kardomąją priemonę, tačiau, visgi, jos pakanka pagrįstam manymui, kad įtariamasis (kaltinamasis) bėgs (slėpsis) nuo ikiteisminio tyrimo pareigūnų, prokuroro ar teismo, kai byloje yra ir kitų faktinių aplinkybių, pagrindžiančių šį manymą. Teismo manymu, tokios aplinkybės šiuo atveju egzistuoja, kadangi kaltinamasis su Lietuvos Respublika nėra siejamas stipriais socialiniais ar šeiminiiais ryšiais, be to, turi ryšių užsienio valstybėje. Nors R. Š. Lietuvos Respublikoje turi nuolatinę gyvenamąją vietą bei du nepilnamečius vaikus, tačiau jis yra išsituokęs ir tiek su buvusią sutuoktine, tiek su savo vaikais, jis negyvena. Duomenų apie jo glaudų bendravimą su šiais asmenimis, byloje taip pat nėra. Tuo tarpu butas, kuriame kaltinamasis gyvena, nuosavybės teise priklauso ne jam pačiam, o Sankt Peterburgo mieste, Rusijos Federacijoje, gyvenančiai jo motinai. Be to, iki suėmimo R. Š. niekur nedirbo, nesimokė, duomenų, kad jis būtų įsitraukęs į kokią nors visuomeninę veiklą ar turėtų kokį nors kitą pozityvų užimtumo šaltinį, byloje taip pat nėra. Aukščiau nurodytų aplinkybių visuma leidžia pagrįstai manyti, kad, suvokdamas jam grėšiančios laisvės atėmimo bausmės griežtumą bei neišvengiamumą, kaltinamasis gali bandyti bėgti (slėptis) nuo teismo, pasinaudodamas savo turimais ryšiais Rusijos Federacijoje. Atsižvelgdamas į tai teismas konstatuoja, jog apylinkės teismo nutartimi suėmimo terminas pratęstas visiškai pagrįstai“ (Kauno apygardos teismo 2020 m. gegužės 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-392-317/2020).

Kalbant apie antrąjį suėmimo skyrimo pagrindą, BPK 122 str. 3 d. numatoma, kad „kai pagrįstai manoma, kad įtariamasis trukdys procesui, suėmimas gali būti paskirtas, jei yra duomenų: jog įtariamasis pats ar per kitus asmenis gali bandyti paveikti nukentėjusiuosius, liudytojus, ekspertus, kitus įtariamuosius, kaltinamuosius ar nuteistuosius arba sunaikinti, paslėpti ar suklastoti daiktus bei dokumentus, turinčius reikšmės nusikalstamai veikai tirti ir nagrinėti teisme“. Praktikoje naudojami šie poveikio būdai: „papirkimas, grasinimas pavartoti fizinę prievartą, šantažas, fizinės ar psichinės prievartos pavartojimas, kiti neleistini būdai. Poveikio tikslas – įtariamajam, kaltinamajam, nuteistajam naudingų, palankių parodymų davimas ar palankių tyrimo rezultatų pateikimas“ (Bučiūnas et al., 2017, p. 244). Pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. birželio 20 d. nutartyje nurodyta, kad „Vilniaus apygardos teismas nepagrįstai nusprendė, jog švelnesnėmis kardomosiomis priemonėmis nebus pasiekti BPK 119 str. įtvirtinti tikslai, jog jo kaltinamasis būdamas laisvėje, gali trukdyti procesui ir daryti naujus nusikaltimus. Šioje byloje gynėjas pažymėjo, kad trukdymo procesui

pavojus turi būti nustatomas remiantis konkrečiais faktiniais duomenimis, tačiau byloje nėra duomenų, patvirtinančių, kad proceso metu koku nors būdu buvo siekiama paveikti liudytojus ir nukentėjusius. Byloje nėra duomenų apie grasinimą ar pasikėsinimą padaryti nusikalstamas veikas. Pagrįstas manymas, kad kaltinamasis darys naujas nusikalstamas veikas, sudaro prielaidas konstatuoti, jog kaltinime nurodytos veikos buvo padarytos. Tokia situacija prieštarauja nekaltumo prezumpcijos, proporcingumo bei teisingumo principams. Tuo tarpu teismas nusprendė, kad nagrinėjamu atveju A. O. kaltinimai pareikšti dėl nusikalstamų veikų, kurias jis galbūt padarė dalyvaudamas nusikalstamo susivienijimo, įkurto ne laisvėje, bet pataisos namuose, veikloje. A. O. kaltinamas ne tik tuo, kad dalyvavo nusikalstamo susivienijimo veikloje, kartu su kitais šio baudžiamojo proceso dalyviais (liudytojais, nukentėjusiais), bet ir tuo, kad jis vadovavo šiam susivienijimui ir buvo priskiriamas aukščiausiai nuteistųjų kategorijai. Tai duoda pagrindą manyti, kad jis turėjo teisę kitiems nuteistiesiems duoti privalomus nurodymus, už kurių nevykdymą jie galėjo būti baudžiami, smurtaujama prieš juos ir pan. Tokias aplinkybes iš esmės pagrindžia jo galimai padarytų nusikaltimų aplinkybės, susijusios su fizinės, psichinės prievartos naudojimu prieš nuteistuosius – nukentėjusiuosius bei bylos nagrinėjimo teisme duomenys, pagal kuriuos kai kurie nukentėjusieji iš baimės prašė juos apklausti nuotoliniu būdu arba iš viso atsisakė duoti parodymus. Be to, bylos duomenimis, A. O., paleistas iš pataisos įstaigos, palaikė ryšius telefonu su pataisos namuose likusiais nusikalstamo susivienijimo nariais ir jo hierarchijoje aukščiausias padėtis užėmusiais kitais šios bylos kaltinamaisiais. Todėl konstatuotina, kad apygardos teismas esamoje baudžiamosios bylos nagrinėjimo teisme stadijoje, kai yra apklausta mažesnė dalis proceso dalyvių, nei neapklaustų, pagrįstai manė, jog A. O., būdamas nesuimtas, gali trukdyti procesui. (Lietuvos Apeliacinio Teismo 2019 m. birželio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-145-453/2019). Šis suėmimo pagrindas įstatyme yra nurodytas išsamiai kuo gali pasireikšti trukdymas procesui, bet jis tuo pačiu ir problematiškas, nes dažniausiai yra nurodomas nesant jį patvirtinančių faktų. Žmogaus teisių stebėjimo institutas 2015 metais atliko tyrimą „Suėmimo taikymas Lietuvoje“ pateikė ataskaitą, kurioje konstatavo, kad skiriant suėmimą pagal šį pagrindą yra nepakankamai motyvuotos, beveik nesistengiama šio pagrindo pritaikyti konkrečios bylos aplinkybėms.

Trečiasis pagrindas, kuriuo remiantis yra skiriamas suėmimas, tai pagrįstas manymas, kad asmuo darys naujus nusikaltimus, o būtent naujus labai sunkius, sunkius, apysunkius, numatytus BPK 178 str. 2 d., 180 str. 1 d., 181 str. 1 d., 187 str. 2 d., arba jeigu būdamas laisvėje įtariamas grasinimu ar pasikėsiniu padaryti nusikaltimą. Goda

G. teigia, kad „naujo sunkaus nusikaltimo padarymas visada reiškia, kad iškils papildomų trukdymų, uždelsimų ir pertraukų tiriant anksčiau padarytą nusikaltimą, taigi ir tikslas užkirsti kelią naujų sunkių nusikaltimų padarymui yra glaudžiai susijęs su bendru baudžiamo proceso teisės tikslu užtikrinti teisėto ir pagrįsto nuosprendžio priėmimą ir jo įvykdymą“ (Goda, 1995, p. 27).

Teismų praktikoje pripažįstama, kad pagrįstą manymą, jog asmuo gali padaryti bent vieną iš BPK 122 str. 4 d. nurodytų nusikaltimų, gali patvirtinti informacija apie to asmens teistumą, jo vaidmuo padarant nusikaltimus, įtarimas kelių nusikaltimų padarymu, pragyvenimo lėšų gavimas iš nusikalstamos veiklos, nukentėjusiųjų, liudytojų parodymai bei kiti duomenys. Šiaulių apygardos teismas 2019 m. kovo 25 d. nutartyje konstatavo, kad „D. M. kaltinamas padaręs du nusikaltimus, jam inkriminuojama nusikalstama veika, numatyta BK 178 str. 2 d., patenka į BPK 122 str. 4 d. reglamentuojamą nusikalstamų veikų sąrašą. Kaltinamasis D. M. iki sulaikymo nedirbo, neturėjo legalaus pragyvenimo šaltinio, yra ne kartą teistas, taip pat ir už nusikaltimus nuosavybei, naujas nusikalstamas veikas galimai padarė teistumui neišnykus, praėjus vos dviem dienoms po to, kai buvo paleistas iš laisvės atėmimo bausmės atlikimo vietos, baustas administracine tvarka. Įvertinusi išdėstytas aplinkybes, teisėjų kolegija konstatuoja, kad kaltinamojo D. M. galimai padaryta nusikalstama veika, numatyta BK 178 str. 2 d., buvo ne atsitiktinio pobūdžio, o dėsningas jo veikimas siekiant neteisėtai gauti pajamų. Todėl apylinkės teismas pagrįstai nustatė, jog yra pagrindas manyti, kad, būdamas laisvėje, kaltinamasis D. M. gali daryti naujus nusikaltimus, nurodytus BPK 122 str. 4 d.“ (Šiaulių apygardos teismo 2019 m. kovo 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-48-744/2019).

Prokuroras, manydamas, kad įtariamajam būtina skirti suėmimą, kreipiasi su pareiškimu į ikiteisminio tyrimo teisėją, dažniausiai pagal nusikalstamos veikos tyrimo vietą. Visais atvejais prokuroras turi konkrečiai ir aiškiai pagrįsti suėmimo būtinumą, o ne formaliai nurodyti vieną iš esamų pagrindų. Pareiškime turi būti nurodomi įtariamojo asmens duomenys, nusikalstamos veikos, kurios padarymu asmuo įtariamas, duomenys. Taip pat turi būti nurodyti duomenys, rodantys, kad toks asmuo savo veiksmais įtariamas nusikaltimo padarymu, argumentai, pagrindžiantys suėmimo skyrimą (sąlygos ir pagrindas (pagrindai) bei suėmimo taikymo terminas. Kiekvienas kardomosios priemonės pagrindas turi būti motyvuojamas. Ikiteisminio tyrimo teisėjas gavęs prokuroro pareiškimą dėl suėmimo skyrimo svarsto surengtame viešame teismo posėdyje, į kurį kviečiamas įtariamasis, jo gynėjas ir prokuroras.

BPK 127 str. 1 d. nurodyti suėmimo taikymo terminai. Nustatyta, kad suėmimas negali būti taikomas ilgiau kaip šešis mėnesius. Dėl ypatingo bylos sudėtingumo ar

didelės apimties šis terminas gali būti pratęsimas, bet ne ilgiau kaip iki trijų mėnesių. „Ypatingas bylos sudėtingumas ar didelė bylos apimtis yra vertinamieji požymiai, o įstatymas šių sąvokų neaiškina“ (Bučiūnas et al., 2017, p. 248). Sprendžiant suėmimo termino pratęsimo klausimą, turi būti vadovaujamasi protingumo kriterijumi, kiekvienu atveju ieškoma asmens teisių ir viešojo intereso pusiausvyros. Maksimalus kardomosios priemonės suėmimo taikymo terminas esant ikiteisminiam tyrimui pilnamečio įtariamojo yra aštuoniolika mėnesių, o nepilnamečio – dvylika mėnesių. Apylinkės teismo ikiteisminio tyrimo teisėjas gali pratęsti suėmimo terminą, bet ne ilgiau kaip iki šešių mėnesių. Toliau suėmimą gali tęsti tik apygardos teismo teisėjas.

Žmogaus teisių stebėjimo institutas 2015 metais savo ataskaitoje „Suėmimo taikymas Lietuvoje“ pateikė rekomendacijas teismui. Jie pasiūlė teismui „dažniau reikalauti konkrečių įrodymų pagrindžiančių būtinybę skirti ar pratęsti suėmimą. Taip pat pasiūlė nutartyje skirti ar pratęsti suėmimą aiškiai nurodyti tokio teismo sprendimo priežastis, kurios turėtų būti pagrįstos konkrečios bylos aplinkybėmis, o ne bendro pobūdžio ir šabloniškais argumentais“ (Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2015, p. 48).

Antroji pagal griežtumą kardomoji priemonė, kurią gali skirti tik ikiteisminio tyrimo teisėjas arba teismas yra – *intensyvi priežiūra* (BPK 131¹). Ši priemonė yra švelnesnė ir taikoma kaip alternatyva suėmimui. Intensyvi priežiūra BPK kaip kardomoji priemonė atsirado 2015 m., pradėta taikyti tik nuo 2016 metų. Intensyvi priežiūra, tai yra asmens stebėjimas elektroninėmis stebėjimo priemonėmis. Paskyrus šią kardomąją priemonę, t. y. vykdant įtariamojo kontrolę elektroninėmis stebėjimo priemonėmis, yra ribojama asmens laisvė. Asmens laisvė yra ribojama stebint jį per elektroninio stebėjimo priemones. Intensyvi priežiūra kaip ir kitos kardomosios priemonės yra skiriama norint pasiekti visus BPK 119 str. numatytus tikslus. Jeigu išnyksta šios kardomosios priemonės taikymo pagrindas ir ji tampa nebereikalinga, ją galima pakeisti švelnesnėmis kardomosiomis priemonėmis. Pavyzdžiui, Kauno apylinkės teismas 2017 m. sausio 13 d. priėmė nutartį, kuria „J.V. paskirtą kardomąją priemonę – intensyvią priežiūrą pakeitė į rašytinį pasižadėjimą. Teismas, įvertinęs baudžiamosios bylos duomenis, nusikaltimo pobūdį, pavojingumą, (kaltinamas vieno nesunkaus ir vieno apysunkio nusikaltimo padarymu), taip pat tas aplinkybes, kad jis anksčiau neteistas, turi nuolatinę gyvenamąją vietą, augina mažametį vaiką, dirba, daro išvadą, kad paskirta kardomoji priemonė – rašytinis pasižadėjimas neišvykti su įpareigojimais, yra pakankama ir adekvati, jo teisės suvaržytos nepažeidžiant BPK 11 str. įtvirtinto proporcingumo principo, kitų BPK reikalavimų. Teismas pažymėjo, kad laikotarpiu, kai kaltinamajam buvo paskirta papildoma griežtesnė kardomoji priemonė – intensyvi priežiūra, jis šios kardomosios

priemonės sąlygų nepažeidė, kaltinamasis nurodo, kad gailisi pažeidęs anksčiau jam skirtą švelnesnę kardomąją priemonę, suprato pasielgęs neatsakingai, todėl manytina, kad vienos iš griežčiausių kardomųjų priemonių tolesnis taikymas būtų neadekvatus ir neproporcingas. Prokuroras nesutiko ir nurodė, kad kardamosios priemonės – intensyvios priežiūros taikymo terminą kaltinamajam reikia pratęsti todėl, kad jis anksčiau pažeidė švelnesnę kardomąją priemonę – rašytinį pasižadėjimą neišvykti, t. y. toliau bendravo su asmenimis, su kuriais jam uždrausta bendrauti, tuo trukdė ikiteisminiam tyrimui. Tačiau Kauno apygardos teismas 2017 m. sausio 31 d. nutartyje konstatuoja, kad dėl tos priežasties, jog kaltinamasis pažeidė kardamosios priemonės (rašytinio pasižadėjimo) sąlygas, jam buvo paskirta kita papildoma kardomoji priemonė – intensyvi priežiūra, o tai reiškia, kad buvo pritaikyta sankcija ir skirta dar viena griežtesnė kardomoji priemonė. Tačiau būtina įvertinti tą aplinkybę, kad intensyvios priežiūros paskyrimas pasiekė tikslą, nes paskyrus šią kardomąją priemonę, nenustatyta šios kardamosios priemonės pažeidimo atvejų. Aukštesnysis teismas padarė išvadą, kad J. V. teisėtai ir pagrįstai buvo nepratęstas intensyvios priežiūros terminas, kadangi išnyko šios kardamosios priemonės taikymo pagrindas ir ši kardomoji priemonė tapo nebereikalinga, kadangi kaltinamojo dalyvavimas procese, netrukdomas bylos nagrinėjimas teisme ir nuosprendžio įvykdymas šiuo metu gali būti užtikrinti ir švelnesnėmis kardamosiomis priemonėmis“ (Kauno apygardos teismo 2017 m. sausio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-107-238/2017).

Intensyvią priežiūrą ikiteisminio tyrimo metu prokuroro prašymu paskiria ikiteisminio tyrimo teisėjas nutartimi. Prieš pateikiant prašymą įtariamajam skirti intensyvią priežiūrą, būtina išsiaiškinti, ar yra techninės galimybės taikyti šią kardomąją priemonę. Lietuvos Respublikos Vidaus reiklų ministro 2014 m. gruodžio 15 d. įsakyme Nr. 1V-863 „Dėl intensyvios priežiūros vykdymo ir kontrolės taisyklių patvirtinimo“, nurodyta, kad „reikalingus duomenis patikrina ir generalinio prokuroro nustatytos formos pažymą apie intensyvios priežiūros technines taikymo galimybes prokurorui pateikia teritorinės policijos įstaigos pareigūnas, kuriam pavesta ši funkcija. Įgaliotas policijos įstaigos pareigūnas, įsitikinęs, kad kontroliuojamo asmens gyvenamojoje vietoje yra techninės galimybės sumontuoti stacionarų elektroninį stebėjimo įtaisą ir užtikrinti jo veikimą, kontroliuojamo asmens gyvenamojoje vietoje nedelsdamas sumontuoja stacionarų elektroninį stebėjimo įtaisą ir pritvirtina prie kontroliuojamo asmens mobilų elektroninį stebėjimo įtaisą“ (TAR, 2014, Nr. 19993).

Prašyme skirti intensyvią priežiūrą, be BPK 125 str. 2 d. numatytų aplinkybių, Generalinio prokuroro įsakymu patvirtintose rekomendacijose yra nustatyta, kad

„prokuroras taip pat nurodo siūlomas nustatyti sąlygas, t. y. įtariamajam nustatytiną privalomą dienotvarkę (buvimo namuose, darbovietėje laikas, vykimo maršrutai ir kt.), kitas sąlygas (pvz., asmenys, su kuriais draudžiama bendrauti, jeigu jiems visiems taikoma intensyvi priežiūra) ir siūlytiną kardamosios priemonės taikymo terminą. Prokuroras siūlydamas intensyvios priežiūros sąlygas ir parinkdamas jų griežtumą privalo atsižvelgti į nusikalstamos veikos sunkumą, jos padarymo aplinkybes, įtariamojo asmenybę bei kitas aplinkybes“ (TAR, 2015, Nr. 19096).

Prieš pritvirtinant kontroliuojamam asmeniui elektroninį stebėjimo įtaisą, asmuo privalo būti pasirašytinai supažindintas su elektroninių stebėjimo priemonių naudojimo instrukcija. Jeigu intensyvi priežiūra paskirta nepilnamečiui, tuomet su šia instrukcija supažindinamas jo atstovas pagal įstatymą. Įtariamasis (kaltinamasis) „kuriam paskirta intensyvi priežiūra, privalo dėvėti elektroninį stebėjimo įtaisą ir laikytis nustatytos dienotvarkės“ (Uselis, 2016, p.401). Šis elektroninis stebėjimo prietaisas yra vadinamas apykoje. Apykojė - „tai prie kontroliuojamo asmens kojos tvirtinama elektroninė stebėjimo priemonė, kuri stacionariam elektroniniam stebėjimo įtaisui perduoda informaciją apie kontroliuojamo asmens (įtariamojo) buvimo vietą. Įrenginį sudaro trys pagrindiniai komponentai: nešiojamasis GPS (GSM) įrenginys, apykojė ir namų įrenginys“ (Bučiūnas et al., 2017, p. 258). Apykojė leidžia stebėti įtariamąjį tam tikroje nustatytoje teritorijoje. Įtariamajam, kuriam paskirta intensyvi priežiūra, draudžiama nusiimti, gadinti ar sunaikinti elektroninį stebėjimo įtaisą – apykojė. BPK yra numatyta, jeigu asmuo nesilaiko nustatytų sąlygų intensyvi priežiūra gali būti pakeičiama suėmimu. Taip pat šio kodekso 131¹ str. yra nurodyta, jog skiriant intensyvią priežiūrą iš karto jos skyrimo terminas negali viršyti šešių mėnesių. Tęsiant šios kardamosios priemonės terminus jis gali būti pratęstas iki trijų mėnesių, o pačių pratęsimų skaičius nėra ribojamas.

Trečia pagal griežtumą kardomoji priemonė yra **namų areštas**. Namų areštas – tai „įpareigojimas įtariamajam (kaltinamajam) nustatytu metu būti savo gyvenamojoje vietoje, nesilankyti viešose vietose ir nebendrauti su tam tikrais asmenimis“ (BPK, 2002, Nr. 37-1341, 132 str.). Namų areštas yra asmens laisvės apribojimas, jos suvaržymas, kai asmuo negali išeiti iš savo namų, t. y. jam apribota judėjimo laisvė. Taikant šią kardomąją priemonę „visų pirma suvaržoma Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinta teisė laisvai kilnotis ir pasirinkti gyvenamąją vietą Lietuvoje. Visgi tiek nacionaliniai teismai, tiek ir Europos Žmogaus Teisių Teismas yra ne kartą akcentavę, kad bet koks žmogaus teisių ar laisvių suvaržymas turi turėti labai konkrečius tikslus, kurių siekiama taikant vienus ar kitus suvaržymus ir tie tikslai turi būti pakankamai reikšmingi, lyginant su

asmens patirtais suvaržymais, o taip pat, esant galimybei, pasirinkti kiek įmanoma mažiau žmogaus teises ir laisves varžančias priemones“ (Šalčius, 2004, p.228).

Dėl namų arešto skyrimo prokuroras su prašymu kreipiasi į ikiteisminio tyrimo teisėją. Klausimas dėl šios kardamosios priemonės skyrimo ir konkrečių namų arešto sąlygų sprendžiamas teismo posėdyje, į kurį kviečiami prokuroras, įtariamasis ir jo gynėjas. Prokuroras savo prašyme skirti kardomąją priemonę – namų areštą, turi konkrečiai nurodyti kokiam terminui prašo įtariamajam skirti šią priemonę bei kokius konkrečius įpareigojimus nustatyti. Skiriant tokią kardomąją priemonę nustatomi konkretūs įpareigojimai, kurių įtariamasis privalo laikytis. Vienas iš įpareigojimų yra „draudimas tam tikrą laiką išeiti iš namų ar buto visiškai, nurodant konkretų laikotarpį (pvz., nuo 18.00 val. iki 07.00 val. būti namuose) (Bučiūnas et al., 2017, p. 259). Kitas įpareigojimas yra „draudimas lankytis konkrečiose viešosiose vietose, pavyzdžiui, prekybos ir pramogų centre“ (Bučiūnas et al., 2017, p. 259). Pirmas įpareigojimas nustatomas visada, kiti įpareigojimai gali būti ir neskiriami. Įpareigojimai labai konkrečiai turi būti nustatyti pareiškinge skirti namų areštą ir turi būti tiksliai nurodyta kuriuo laiku privaloma būti namuose. Laikas nustatomas atsižvelgiant į individualias bylos aplinkybes. „Ikiteisminio tyrimo teisėjas nutartimi skirti kardomąją priemonę – namų areštą turi labai konkrečiai nurodyti, kokiam terminui jį skiria, kokius konkrečius papildomus įpareigojimus įtariamajam nustato ir kas kiek laiko turi būti tikrinama, kaip asmuo laikosi kardamosios priemonės nustatytų įpareigojimų. Įtariamajam skiriamų įpareigojimų intensyvumas BPK nėra imperatyviai reglamentuotas – tai paliekama diskrecinei ikiteisminio tyrimo teisėjo teisei“ (Ancelis et al., 2011, p. 168). Įstatyme nenumatytas minimalus namų arešto terminas, todėl ikiteisminio tyrimo teisėjas (teismas) jį nustato savo nuožiūra, tačiau iš karto namų areštas negali būti paskirtas ilgiau kaip šešioms mėnesiams. Šis terminas gali būti pratęstas trims mėnesiams. Pratęsimų skaičius nėra ribojamas.

Įpareigojimas gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo ir (ar) nesiartinti prie nukentėjusiojo arčiau nei nustatytu atstumu yra reglamentuota BPK 132¹ str. Ši kardomoji priemonė dažniausiai skiriama smurto artimoje aplinkoje bylose, kur vyksta tarpusavio konfliktai, kurių metu paprastai smurtaujama prieš sutuoktinę (partnerę), vaikus, kitus šeimos narius ir kartu su įtariamuoju gyvenančius asmenis. Jos paskirtis yra apsaugoti nukentėjusįjį nuo galimo neigiamo įtariamojo daromo poveikio. Šią kardomąją priemonę gali skirti tik ikiteisminio tyrimo teisėjas, gavęs motyvuotą prokuroro pareiškimą. Skiriant šią priemonę „kartu su šiuo įpareigojimu ikiteisminio tyrimo teisėjas turi teisę nustatyti įstatyme numatytų papildomų įpareigojimų teisėjas gali numatyti

papildomų įpareigojimų: nebendrauti ir neieškoti galimybės susisiekti su nukentėjusiuoju ir kartu su juo gyvenančiais asmenimis (nurodyti konkrečius asmenis); nesilankyti nurodytose vietose, kuriose būna nukentėjusysis ar kartu su juo gyvenantys asmenys. Tai galėtų būti darželis, mokykla, darbovietė ir kitos panašios įstaigos (nurodyti konkrečius adresus, įstaigų pavadinimus)“ (Bučiūnas et al., 2017, p. 260).

Generalinio prokuroro įsakymu patvirtintose rekomendacijose yra nustatyta šios kardamosios priemonės laikymosi kontrolės tvarka, kurioje nurodyta, kad prokuroras „nustatęs įpareigojimo gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo ir nesiartinti prie nukentėjusiojo arčiau nei nustatytu atstumu paskyrimo pagrindą ir manydamas, kad kitomis kardamosiomis priemonėmis negalima pasiekti BPK 119 str. įtvirtintų tikslų ir negalima baudžiamosios bylos užbaigti pagreitinto proceso tvarka, nedelsdamas, bet ne vėliau kaip per 48 valandas kreipiasi į ikiteisminio tyrimo teisėją, prašydamas paskirti šią kardomąją priemonę neatsižvelgiant į tai, kad įtariamasis neturi kitos gyvenamosios vietos“ (TAR, 2015, Nr. 19096, 39 punktas). Prokuroras su prašymu kreiptis į ikiteisminio tyrimo teisėją skirti kardomąją priemonę – įpareigojimą gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo, „gali kreiptis, kai pagrįstai mano, kad įtariamasis, gyvendamas kartu su nukentėjusiuoju, bandys jį paveikti sau naudinga linkme arba nukentėjusiojo ar kartu su juo gyvenančių asmenų atžvilgiu imsis kitų neteisėtų veiksmų (pvz., psichinio ar fizinio smurto ir pan.)“ (Ancelis et al., 2011, p. 171). Prieš kreipiantis su prašymu, prokuroras turėtų atkreipti dėmesį į padarytos nusikalstamos veikos pobūdį, rūšį, sistemiškumą, aplinkybes, taip pat į įtariamojo asmenybę (teistumas, psichikos būklė, charakteristikos ir pan.). Pavyzdžiui, Panevėžio apygardos teismo 2016 m. gegužės 11 d. nutartyje nurodyta, kad „apylinkės teismas netenkino prokurorės pareiškimo skirti įtariamajam įpareigojimą gyventi skyrium nuo nukentėjusiųjų Ž. Š. – G. ir K. G. ir nesiartinti bei neieškoti ryšių su nukentėjusiais, motyvuodama tuo, kad įtariamasis nukentėjusiosios sutikimu jau kurį laiką vėl gyvena kartu su ja ir vaikais, šiuo metu santyčiai šeimoje normalūs, M. G. pažadėjo gydytis nuo alkoholizmo. Prokurorė prašė panaikinti minėtą nutartį ir paskirti M. G. kardomąją priemonę – įpareigojimą gyventi skyrium nuo nukentėjusiųjų Ž. Š. – G., K. G., gyvenančių, įpareigojant jį nesiartinti prie nukentėjusiųjų arčiau nei 100 metrų atstumu, nebendrauti ir neieškoti ryšių su šiais asmenimis, nesilankyti bute. Prašymą prokurorė motyvavo tuo, kad M. G. įtariamasis padaręs nusikaltimus artimoje aplinkoje praėjus labai trumpam laikui po to, kai už analogiško nusikaltimo padarymą buvo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės susitaikius su nukentėjusia. Nesutarimai ir konfliktiškos situacijos šeimoje kartojasi. Įvertinęs minėtas aplinkybes, apeliacinės instancijos teismas suabejojo, kad M. G. šeimos nariai jaučiasi visiškai saugūs nuo jo

neprognozuojamo agresyvaus elgesio ir pritaria prokurorės skundo argumentui, kad įtariamasis galimai manipuliuoja nukentėjusiosios pasitikėjimu. Todėl, turint tikslą ne tik apsaugoti sutuoktinę bei mažamečius vaikus nuo traumuojančios patirties, bet ir siekiant užkirsti kelią naujoms nusikalstamoms veikoms, o taip pat siekiant kitų BPK 119 straipsnyje numatytų kardomųjų priemonių tikslų, įtariamajam šioje proceso stadijoje būtina skirti BPK 132¹ str. numatytą kardomąją priemonę“ (Panevėžio apygardos teismo 2016 m. gegužės 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-173-366/2016).

BPK 132¹ str. nenurodyta, kokiam terminui gali būti skiriamas įpareigojimas gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo, tačiau ikiteisminio tyrimo teisėjas arba teismas terminą nustato atsižvelgdamas į konkrečią situaciją. Ir termino nustatymas, ir tokios kardomosios priemonės taikymas yra gana sudėtingi klausimai. Ši „kardomoji priemonė beveik netaikoma dėl neišvengiamai kylančio klausimo, kur gyvens įtariamasis (kaltinamasis) (Bučiūnas et al., 2017, p. 261). Nors „įstatymas imperatyviai nenurodo, kad įtariamojo (kaltinamojo) kitos gyvenamosios vietos neturėjimas yra kliūtis skirti šią kardomąją priemonę, vis dėlto esant tokiai situacijai turėtų būti sprendžiamas klausimas dėl kitos kardomosios priemonės skyrimo. Įtariamojo (kaltinamojo) išmetimas į gatvę ne tik būtų neproporcingas siekiamiems tikslams, bet ir dar labiau pasunkintų tinkamą įtariamojo (kaltinamojo) dalyvavimą procese“ (Ancelis et al., 2011, p. 171).

Viena iš kardomųjų priemonių rūšių, kurią gali skirti prokuroras, yra *užstatas* (BPK 133 str.) ir ji yra gerokai švelnesnė, palyginti su jau minėtosiomis kardomosiomis priemonėmis. Užstatas yra piniginė įmoka eurais, kurią į prokuratūros ar teismo depozitinę sąskaitą įneša tam tikrą pinigų sumą pats įtariamasis, jo šeimos nariai ar giminiaičiai, taip pat kiti asmenys, įmonės ar organizacijos (toliau – užstato davėjas). Į prokuratūros depozitinę sąskaitą pinigine įmoka įnešama, kai užstatas paskiriamas ikiteisminio tyrimo metu, o į teismo – teismo nagrinėjimo metu. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. vasario 12 d. nutartyje nurodyta, kad „įtariamasis skundė apeliacinio teismo nutartį, kurie netinkamai aiškino ir taikė baudžiamojo proceso įstatymo nuostatas ir padarė esminius BPK pažeidimus. Ginčas kilo dėl to, kad paskirus užstatą pirmoji instancija nutartimi nusprendė, jog kardomoji priemonė – užstatas, galios iki nuosprendžio įsiteisėjimo, o po nuosprendžio įsiteisėjimo, užstatas bus gražintas užstato davėjui. Apeliacinės instancijos teismas išnagrinėjęs šią bylą pakeitė nuosprendį ir nusprendė, jog užstato davėjui jo užstatas bus gražintas tik tada, kai bus visiškai įvykdyta nuosprendžio dalis dėl turtinės žalos atlyginimo nukentėjusiajam. Kasacinis teismas pasakė, kad kasatorius skunde pagrįstai nurodė, kad jis, kaip užstato davėjas, prisiėmė atsakomybę tik dėl tų įtariamajam nustatytų sąlygų (pareigų), kurios buvo nurodytos

nutartyje skirti šią kardomąją priemonę. Baudžiamąją bylą nagrinėję teismai nenustatė, kad L. P. būtų pažeidęs jam taikomos kardomosios priemonės – užstato – sąlygas. Dėl to, pasibaigus procesui, t. y. pradėjus bausmės vykdymą, kaip teisingai sprendė pirmosios instancijos teismas, priimdamas L. P. apkaltinamąjį nuosprendį, užstatas turėjo būti gražintas jį įmokėjusiam asmeniui. Teismas išvadose pasisakė, dėl apeliacinės instancijos teismo nutarties ir pasakė, jog: „Apeliacinės instancijos teismas, ignoruodamas nutartyje išdėstytas kardomosios priemonės – užstato – skyrimo L. P. sąlygas (t. y. aiškiai jam nustatytus įpareigojimus, kurių šis privalo laikytis, taip pat galimas pasekmes tiek jam, tiek ir užstato davėjui dėl jų nevykdymo), nesilaikydamas įstatyme nustatytų procesinės prievartos priemonės taikymo pabaigos taisyklių (BPK 139 str. 3 d.) ir pakeisdamas pirmosios instancijos teismo nuosprendžio dalį dėl užstato gražinimo užstato davėjui, nepagrįstai suvaržė užstato davėjo teisę į nuosavybę (Lietuvos Respublikos Konstitucijos 23 str., Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnis)“, (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. vasario 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-11-303/2019).

Užstato davėjui būtina išaiškinti, kad „įmokėjęs įmoką už įtariamąjį (kaltinamąjį), vėliau neturi teisės reikalauti gražinti įneštą pinigų sumą, motyvuodamas staiga pablogėjusia materialine padėtimi, atsisakyti laiduoti už įtariamąjį (kaltinamąjį) ir pan.“ (Bučiūnas et al., 2017, p. 263). Taip pat subjektas paskyręs užstatą privalo išaiškinti apie pasekmes, jeigu įtariamasis (kaltinamasis) neįvykdytų numatytų pareigų ar bandytų pabėgti, šie pinigai atitektų valstybės biudžetui. Generalinio prokuroro rekomendacijose įsakymu patvirtintose rekomendacijose nurodyta, kad „dėl užstato perėjimo valstybei priimamas motyvuotas prokuroro nutarimas ar ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartis. Prokuroro nutarimas gali būti apskųstas ikiteisminio tyrimo teisėjui, o teisėjo nutartis – aukštesniajam teismui per penkias dienas nuo pranešimo apie tokio nutarimo ar nutarties priėmimą gavimo dienos“ (TAR, 2015, Nr. 19096, 62 punktas). Jeigu įtariamasis nevykdo paskirtos kardomosios priemonės, užstatas pereina valstybei, o įtariamajam kardomoji priemonė griežtinama. „Užstato perėjimas valstybei neeliminuoja tolesnių įtariamojo (kaltinamojo) teisių ir laisvių suvaržymo galimybių“ (Ancelis et al., 2011, p. 174).

BPK 133 str. numato, kad užstato dydį nustato šią kardomąją priemonę skiriantis pareigūnas ar teismas, atsižvelgdamas į nusikalstamą veiką, įtariamajam gresiančios bausmės dydį, įtariamojo ir užstato davėjo turtinę padėtį bei jų asmenybes. Vadinasi „kardomoji priemonė galėtų būti skiriama tik gerai įvertinus visus ikiteisminio tyrimo metu surinktus duomenis apie įtariamąjį (kaltinamąjį), jo padarytą nusikalstamą veiką, nes, ypač tais atvejais, kai užstatą įneša kiti asmenys, įtariamasis (kaltinamasis) gali

pasislėpti ar kitaip trukdyti ikiteisminiam tyrimui, bylos nagrinėjimui“ (Bučiūnas et al., 2017, p. 263). Generalinio prokuroro įsakyme (TAR, 2015, Nr. 19096), 56 punkte yra nurodyta, kad „piniginė įmoka paprastai neturėtų būti mažesnė nei 30 minimalių gyvenimo lygių (MGL)“. Tačiau tai tik „rekomendacinio, o ne imperatyvaus pobūdžio norma“ (Ancelis et al., 2011, p. 174).

Dokumentų paėmimas (BPK 134 str.), viena iš švelnesnių kardomųjų priemonių skiriama prokuroro nutarimu ar ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartimi, kurią neatidėliotinais atvejais gali skirti ir ikiteisminio tyrimo pareigūnas nutarimu. Šios kardomosios priemonės esmė – „kad iš įtariamojo gali būti paimti visi trys ar bet kuris iš Baudžiamojo proceso įstatyme įvardytų asmens dokumentų: pasas, asmens tapatybės kortelė, vairuotojo pažymėjimas“ (Bučiūnas et al., 2017, p. 264). Generalinio prokuroro rekomendacijose nurodyta, kad dokumentai: „pasas, asmens tapatybės kortelė paimami siekiant užkirsti kelią įtariamojo išvykimui į užsienį, apriboti disponavimą turtu ir pan., vairuotojo pažymėjimas – siekiant apsunkinti asmens judėjimą, užkirsti kelią naujoms nusikalstamoms veikoms, kurios gali būti padarytos vairuojant transporto priemonę“ (TAR, 2015, Nr. 19096, 67 punktas).

Ši kardomoji priemonė veiksminga, kuomet yra skiriama kartu su kitomis kardomosiomis priemonėmis, pvz., įpareigojimu periodiškai registruotis policijos įstaigoje ar rašytiniu pasižadėjimu neišvykti. Asmens dokumentų neturėjimas mažina įtariamojo (kaltinamojo) galimybes pabėgti, trukdyti procesui, pavyzdžiui, atliekant finansines operacijas ar sudarant sandorius, kuriais būtų siekiama paslėpti nusikalstamu būdu gautas pajamas, daryti naujas nusikalstamas veikas. Taikant šią kardomąją priemonę, pareigūnams „suteikta teisė paimti visus tris minėtuosius dokumentus, vis dėlto tokia teise turėtų būti naudojamosi apgalvotai: pirmiausia tai susiję su įtariamojo (kaltinamojo) interesų apsauga – asmeniui, iš jo paėmus visus tris minėtuosius dokumentus, gali būti apribota laisvė į su nusikalstama veika ar neigiama įtaka procesui nesusijusius dalykus, pvz., įsidarbinti, pradėti mokytis, tuoktis, gauti banke paskolą ir pan.“ (Ancelis et al., 2011, p. 176). Pavyzdžiui, Kauno apygardos teismo 2015 m. rugpjūčio 24 d. nutartyje nurodyta, „kad iš kaltinamojo iki skundžiamos nutarties priėmimo jau buvo paimtas asmens dokumentas – Lietuvos Respublikos piliečio pasas, tačiau apylinkės teismas padarė išvadą, kad būtina paimti ir asmens tapatybės kortelę, kadangi priešingu atveju nebus pasiekti BPK 119 str. numatyti tikslai. Apylinkės teismas, konstatavo, kad dar vienos kardomosios priemonės kaltinamajam paskyrimas šioje proceso stadijoje yra būtinas, nenurodydamas jokių motyvų ir argumentų, kodėl mano, kad kaltinamajam jau taikomos kardomosios priemonės yra nepakankamos. Iš bylos

medžiagos matyti, kad kaltinamajam taikytos dvi kardamosios priemonės, tame tarpe ir asmens dokumento (paso) paėmimas, šių priemonių vykdymo tvarkos ir sąlygų kaltinamasis laikėsi, į teismo posėdžius kviečiamas atvyko, duomenų, kad dėl kaltinamojo piktybinio elgesio procesas buvo nepateisinamai vilkinamas, teismui pateiktoje medžiagoje nėra. Aukštesnysis teismas įvertinęs visas aplinkybes padarė išvadą, kad neturi pagrindo manyti, kad kaltinamajam taikomos kardamosios priemonės – rašytinis pasižadėjimas neišvykti ir asmens dokumento (paso) paėmimas nėra pakankamos kardamosios priemonės siekiant užtikrinti baudžiamojo proceso tikslus. Šiuo atveju papildomos kardamosios priemonės – asmens tapatybės kortelės paėmimas, kuris susijęs su užsitęsusiu ribojimu tinkamai realizuoti savo civilines teises ir pareigas, laikytinas papildomu asmens teisiu suvaržymu, pažeidžiančiu proporcingumo principą baudžiamajame procese“ (Kauno apygardos teismo 2015 m. rugpjūčio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-1572-175/2015).

Kardomoji priemonė – *specialiosios teisės sustabdymas* yra reglamentuota BPK 134¹ str. Ši kardomoji priemonė skiriama prokuroro nutarimu ar ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartimi, neatidėliotinais atvejais gali būti paskirta ikiteisminio tyrimo pareigūno nutarimu. Siekiant užtikrinti teisėkūros efektyvumą ir teisinio reguliavimo stabilumą, specialiosios teisės sustabdymas kaip kardomoji priemonė papildė BPK 2019 m. ir įsigaliojo balandžio 1-ąją dieną. Po to, kai nuo 2017 m. sausio 1 d. Baudžiamojo kodekso 281 str. 7 d. buvo nustatyta baudžiamoji atsakomybė už kelių transporto priemonės vairavimą arba mokymą praktinio vairavimo esant apsvaigusiam nuo alkoholio, kai asmens kraujyje daugiau negu 1,5 promilės alkoholio, o ši BK norma 2019 01 11 įstatymu Nr. XIII-1929 (įsigaliojo nuo 2019 04 01) (TAR, 2019, Nr. 2019-00859) buvo pakeista nauju BK 281¹ straipsniu „Transporto priemonių vairavimas, kai vairuoja neblaivus asmuo“. Taigi akivaizdu, kad specialiosios teisės sustabdymu yra siekiama užkirsti kelią naujoms nusikalstamoms veikoms, kurios gali būti padarytos naudojantis asmens turima specialiąja teise (pvz., teisė vairuoti kelių, oro ar vandens transporto priemones, teisė laikyti ir nešioti ginklą, teisė medžioti, teisė žvejoti, teisė nardyti su specialia įranga ir pan.). Praktikoje dažniausiai specialioji teisė atimama vairuotojams, kurie automobilių vairuoja būdami neblaivūs.

Įtariamajam, paskyrus kardomąją priemonę – specialiosios teisės sustabdymą, pagal Generalinio prokuroro įsakymu patvirtintas rekomendacijas „būtina išaiškinti, kad šią kardomąją priemonę jam yra sustabdyta teisė vairuoti visų rūšių transporto priemones: automobilius, traktorius, kitas savaeigės mašinas, troleibusus, motociklus ir kitas mechanines transporto priemones“ (TAR, 2015, Nr. 19096, 76 punktas). Nutarime ar

nutartyje privalo būti nurodytas paimamo dokumento, patvirtinančio specialiosios teisės turėjimą, pavadinimas ir visi kiti dokumento individualūs požymiai. Nustačius, kad įtariamasis, kuriam paskirtas specialiosios teisės sustabdymas, pažeidė šią kardomąją priemonę, sprendžiamas klausimas dėl griežtesnės kardomosios priemonės paskyrimo.

Kardomoji priemonė – *įpareigojimas periodiškai registruotis policijos įstaigoje* taip pat yra viena švelnesnių kardomųjų priemonių. „Skirdamas įtariamajam šią kardomąją priemonę (BPK 135 str.) prokuroras arba ikiteisminio tyrimo teisėjas (teismas) nustato pareigą tam tikru dažnumu ir konkrečiai nurodytu laiku registruotis konkrečioje policijos įstaigoje“ (Bučiūnas et al., 2017, p. 267). Prieš skiriant šią kardomąją priemonę būtina įsitikinti, ar įtariamojo gyvenamojoje vietovėje yra policijos įstaiga, taip pat atsižvelgti į įtariamojo gyvenamąją ir darbo vietas, darbo laiką, policijos įstaigos darbo laiką ir kitas aplinkybes. Tačiau „vengiant nereikalingo ir neadekvataus įtariamojo (kaltinamojo) teisių ir laisvių suvaržymo, galima atsižvelgti ir į paties asmens pageidavimą, kuri policijos įstaiga jam būtų patogesnė registracijai atlikti (pvz., nors įtariamasis (kaltinamasis) nurodo, kad jo gyvenamoji vieta yra viename mieste, tačiau darbo reikalais kur kas daugiau laiko jis praleidžia kitame mieste, todėl registruotis policijos įstaigoje šiame mieste jam būtų daug patogiau)“ (Ancelis et al., 2011, p. 178). Neretai paskyrus šią kardomąją priemonę įtariamajam (kaltinamajam), kuris neturi nuolatinės gyvenamosios vietos, ji tampa vienintele veiksminga kardomąją priemone (išskyrus suėmimą), kuri pasiekia BPK 119 str. numatytus kardomųjų priemonių tikslus. BPK nėra numatyta, kaip dažnai asmuo privalo registruotis. Kokiu periodiškumu įtariamasis (kaltinamasis) registruosis policijos įstaigoje „kiekvienu atveju turi būti konkrečiai ir individualiai nustatoma, atsižvelgiant į tiriamos nusikalstamos veikos aplinkybes, bet ne rečiau kaip kartą per savaitę“ (Bučiūnas et al., 2017, p. 267). „Konkretus registracijos periodiškumas yra parenkamas atsižvelgiant į nusikalstamą veiką, jos sunkumą, įtariamojo (kaltinamojo) asmenybę, nuolatinės gyvenamosios vietos turėjimą arba neturėjimą, šeiminę padėtį. Skiriant šią kardomąją priemonę bei nustatant jos vykdymo periodiškumą turi būti iš anksto apgalvojama, kaip intensyviai įtariamasis dalyvaus procesiniuose veiksmuose“ (Ancelis et al., 2011, p. 179). Nutarime ar nutartyje turi būti nurodytas konkretus laikas (savaitės ar mėnesio dienos), turi būti nurodoma konkreti valanda, kada įtariamajam privaloma atvykti registruotis.

Rašytinis pasižadėjimas yra pati švelniausia iš visų kardomųjų priemonių. Ši kardomoji priemonė užtikrina tik įtariamojo, kaltinamojo dalyvavimą baudžiamajame procese, tačiau neužkerta kelio jo galimiems naujiems nusikaltimams, o taip pat neatima galimybės trukdyti bylos tyrimui. Rašytinis pasižadėjimas neišvykti riboja asmens

bendravimo bei susižinojimo laisvę. Ši kardomoji priemonė yra taikoma dažniausiai ir mažiausiai varžanti asmens laisvę. BPK nurodyta, kad „rašytiniu pasižadėjimu asmuo įpareigojimas be ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro arba teismo leidimo, neišvykti iš Lietuvos Respublikos, taip pat nepasišalinti iš savo gyvenamosios ar laikino buvimo vietos“ (BPK, 2002, Nr. 37-1341, 136 str.). Tačiau skiriant šią kardomąją priemonę, asmeniui gali būti taikomi ir papildomi įpareigojimai: nesilankyti tam tikrose (konkrečiai įvardintose) vietose, nebendrauti (nei tiesiogiai, nei netiesiogiai ar ryšių priemonėmis) ir neieškoti ryšių su konkrečiai nutarime ar nutartyje įvardintais asmenimis. Šie papildomi įpareigojimai nėra privalomi, tačiau gali būti skiriami siekiant, kad įtariamasis (kaltinamasis) neieškotų jokių ryšių su nukentėjusiais, taip bandydamas daryti jiems bet kokią neigiamą įtaką bei norint pasiekti, kad neturėtų jokio kontakto su bendrininkais ar asmenimis, kurie gali trukdyti nustatyti tiesą byloje. Pavyzdžiui, Lietuvos Apeliacinis Teismas 2019 m. sausio 15 d. priėmė nutartį dėl Vilniaus apygardos teismo nutarties, kuria „atmestas V.G. gynėjo prašymas panaikinti kaltinamajam taikomą kardomąją priemonę – rašytinį pasižadėjimą neišvykti. Prokuroras nurodė, kad baudžiamosios bylos teisminis nagrinėjimas yra tik pradėtas. Nei vienas iš šių ikiteisminio tyrimo metu apklaustų asmenų, su kuriais rašytiniu pasižadėjimu neišvykti V. G. uždrausta bendrauti, bylą nagrinėjančio teismo dar nėra apklaustas. Prokuroras taip pat laikosi nuomonės, jog būtent dėl paskirtos kardomosios priemonės – rašytinio pasižadėjimo neišvykti ir dėl jo pažeidimo gresiančių teisinių pasekmių, vis dar užtikrinamas V. G. dalyvavimas šiame procese ir netrukdomas teisminis nagrinėjimas. Teisėjų kolegija sutiko, kad būtinybė užtikrinti, jog pirmosios instancijos teisme dar neapklaustiems ir su tiriamomis nusikalstamomis veikomis susijusiems asmenims nebūtų daromas neteisėtas poveikis ar kitaip trukdoma bylos nagrinėjimui, neišnyko, tačiau, teisėjų kolegija nesutinka su prokuroro atsiliepime nurodytais argumentais, kad kardomosios priemonės – rašytinio pasižadėjimo neišvykti tolesnis taikymas yra būtinas taip pat siekiant užtikrinti kaltinamojo dalyvavimą procese bei siekiant užkirsti kelią naujoms nusikalstamoms veikoms. Teisėjų kolegija neturi pagrindo daryti išvadą, kad kaltinamasis panaikinus jam taikomą kardomąją priemonę galėtų nedalyvauti teismo posėdžiuose, bandyti bėgti ar slėptis nuo teismo – už kaltinamajam inkriminuotų nusikaltimų padarymą numatytos griežtos bausmės, tačiau jo socialiniai ryšiai pakankamai stiprūs, kaltinamajam ne kartą buvo leista išvykti iš gyvenamosios vietos ir nustatytų leidimo sąlygų jis nepažeidė. Nors kaltinamasis anksčiau vieną kartą teistas, nesant kitų aptariamą pagrindą pagrindžiančių duomenų teisėjų kolegija laiko, kad ši aplinkybė nėra pakankama konstatuoti, kad yra būtinybė kaltinamajam šiuo pagrindu taikyti kardomąją priemonę. Nepaisant pastarosios

išvados, apeliacinės instancijos teismas nustatė, kad tolesnis kardomosios priemonės – rašytinio pasižadėjimo neišvykti taikymas kaltinamajam yra pagrįstas būtinybe užtikrinti netrukdomą bylos nagrinėjimą, taigi darytina išvada, kad skundžiama pirmosios instancijos teismo nutartimi kardomoji priemonė – rašytinis pasižadėjimas neišvykti buvo palikta galioti pagrįstai“ (Lietuvos Apeliacinio Teismo 2019 m. sausio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-9-387/2019).

Kaip jau buvo minėta, „rašytiniu pasižadėjimu neišvykti, įtariamasis (kaltinamasis) raštu įsipareigoja nepasišalinti iš savo gyvenamosios ar laikino buvimo vietos be ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro arba teismo leidimo. Taigi asmeniui, neturinčiam nuolatinės gyvenamosios ar laikino buvimo vietos, šios kardomosios priemonės skirti negalima“ (Ancelis et al., 2011, p. 181).

BPK 137 straipsnyje ir 138 straipsnyje yra numatytos kardomosios priemonės, kurios taikomos specialioms subjektams, t. y. kariui ir nepilnamečiui.

Specialiajam subjektui – kariui, gali būti skiriamas – **karinio dalinio vadovybės stebėjimas**. Ši kardomoji priemonė skiriama tik tam tikram subjektui – tikrosios karo tarnybos kariui, ir jos taikymo vieta – karinis dalinys. „Stebėjimo paskirtis yra garantuoti, kad įtariamasis neturės galimybės imtis veiksmų, priešingų kardomųjų priemonių tikslams“ (Goda et al., 2003, p. 346). Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymo 2 straipsnio 16 punkte nurodyta, kad karys – „Lietuvos Respublikos pilietis, atliekantis tikrąją karo tarnybą“, pagal to paties įstatymo 2 straipsnio 5 punktą dalinys – „tai batalionas arba jam prilygintas (susidedantis iš dviejų kuopų) patvirtintos nuolatinės struktūros karinis vienetas“ (Valstybės žinios, 1998, Nr. 49-1325). Kardomoji priemonė – karinio dalinio vadovybės stebėjimas, skiriama vadovaujantis bendrosiomis kardomųjų priemonių skyrimo taisyklėmis. Išsamiau ši kardomoji priemonė reglamentuota Generalinio prokuroro įsakymu patvirtintose rekomendacijose, kuriose teigiama, kad „karinio dalinio vadovybės atliekamas kario stebėjimas yra Lietuvos Respublikos kariuomenės statutuose numatytos priemonės, skirtos užtikrinti, kad asmuo, kuriam paskirta ši kardomoji priemonė, deramai elgtųsi ir šaukiamas atvyktų pas ikiteisminio tyrimo pareigūną, prokurorą, ikiteisminio tyrimo teisėją ar į teismą“ (TAR, 2015, Nr. 19096). Šios kardomosios priemonės kontrolę atlieka karinio dalinio vadovybė. Karinio dalinio vadovybės stebėjimui atlikti gali būti pasitelkta karo policija. Ši kardomoji priemonė – karinio dalinio vadovybės stebėjimas – „dažniausiai skiriama Karo policijos atliekamuose ikiteisminiuose tyrimuose“ (Ancelis et al., 2011, p. 181).

Kardomoji priemonė – *nepilnamečio atidavimas prižiūrėti* – yra antra speciali kardomoji priemonė, kuri yra reglamentuota BPK 138 str. ir taikoma tik nepilnamečiams. Ši kardomoji priemonė nuo kitų skiriasi tuo, kad „taikoma tik specialiuosius požymius turinčiam įtariamajam (kaltinamajam) – nepilnamečiui, t. y. asmeniui iki 18 metų, be to, neigiamos pasekmės už jos sąlygų pažeidimus kyla ne tik pačiam įtariamajam (kaltinamajam), bet ir asmeniui, įsipareigojusiam tokį nepilnametį prižiūrėti ir užtikrinti, kad jis deramai elgsis ir šaukiamas atvyks pas ikiteisminio tyrimo pareigūną, prokurorą ar į teismą“ (Ancelis et al., 2011, p. 184).

Sprendžiant šios kardomosios priemonės skyrimo klausimą, reikėtų išsiaiškinti ar nepilnamečio įtariamojo (kaltinamojo) gyvenamojoje vietoje yra policijos įstaiga, kad būtų galima kontroliuoti deramą nepilnamečio elgesį, nes tik taip ši priemonė bus veiksminga. Skiriant kardomąją priemonę – nepilnamečio atidavimą prižiūrėti, vadovaujamosi bendromis kardomųjų priemonių skyrimo taisyklėmis. Nepilnamečiui įtariamajam (kaltinamajam) galima taikyti ir bet kurią kitą bendrąją kardomąją priemonę. Kai nepilnametis įtariamasis, kuriam paskirta nurodyta kardomoji priemonė, sulaukia aštuoniolikos metų arba teismo tvarka pripažįstamas visiškai veiksniumi (emancipacija) pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.9 straipsnį, ši kardomoji priemonė panaikinama ir sprendžiama dėl kitos įtariamajam skirtos kardomosios priemonės.

Apibendrinant kardomųjų priemonių rūšis ir jų taikymo tvarką darytina išvada, kad Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse numatyta kardomųjų priemonių sistema ne visuomet užtikrina kardomųjų priemonių tikslus. Analizuojant teismų praktiką buvo nustatyta aplinkybių, dėl kurių asmeniui paskyrus švelnesnes kardomasias priemones, baudžiamojo proceso keliami tikslai nebuvo pasiekti.

2.2. Kardomųjų priemonių pakeitimo ir panaikinimo pagrindai

Baudžiamojo proceso metu, „paaiškėjus, kad įtariamajam (kaltinamajam) paskirtosios kardomosios priemonės tikslų apskritai nebus galima pasiekti arba kad tie tikslai gali būti pasiekti švelnesnėmis sąlygomis ar švelnesnėmis kardomosiomis priemonėmis, arba išnykus būtiniams skyrimo pagrindams ir sąlygoms, kardomoji priemonė turi būti panaikinama, pakeičiama kita, švelnesne, arba švelninamos jos taikymo sąlygos“ (Ancelis et al., 2011, p. 160). Kardomąją priemonę panaikina arba pakeičia prokuroras nutarimu arba teismas nutartimi. „Atsižvelgiant į baudžiamojo proceso eigos aplinkybes, vienos kardomosios priemonės gali būti keičiamos kitomis: pavyzdžiui, surinkus tam tikrus duomenis, ištyrus atitinkamas aplinkybes, tikslinga atsižvelgti į galimybes paskirtas kardomasias priemones sušvelninti ar net panaikinti“

(Bučiūnas et al., 2017, p. 274).

Jeigu įtariamasis (kaltinamasis) nesilaiko paskirtos kardomosios priemonės, ji pakeičiama griežtesne. Jeigu ikiteisminio tyrimo metu reikalinga kardomąją priemonę pakeisti griežtesne arba sugriežtinti jau paskirtos taikymo sąlygas, tai padaryti gali tik tas subjektas, kurio kompetencijai priskirtas kardomosios priemonės skyrimas bei termino pratęsimas. „Ikiteisminio tyrimo metu kardomąsias priemones nutarimu naikina prokuroras. Prokuroras taip pat naikina arba švelnina taikymo sąlygas net ir tų kardomųjų priemonių, kurių skyrimas yra priskiriamas ikiteisminio tyrimo teisėjo kompetencijai“ (Ancelis et al., 2011, p. 160). Jeigu yra panaikinama griežtesnė kardomoji priemonė, tada yra sprendžiamas klausimas dėl kitos švelnesnės kardomosios priemonės paskyrimo, tačiau tai nėra visada privaloma, nes jeigu asmuo byloje yra įtariamasis, tai nereiškia, kad jam būtinai reikalinga skirti kardomąją priemonę. Nagrinėjant bylą teisme visus sprendimus dėl kardomųjų priemonių griežtinimo ar panaikinimo priima bylą nagrinėjantis teismas.

Lietuvos Apeliacinis Teismo 2017 m. kovo 13 d. nutartyje nurodyta, kad „kaltinamajam L. V. kardomoji priemonė – rašytinis pasižadėjimas neišvykti pakeista į kardomąją priemonę – suėmimą ir nustatytas 3 mėnesių suėmimo terminas. Teismas nurodė, kad kaltinamasis L. V. be svarbių priežasčių neatvyko į 2017-02-07 ir 2016-09-08 vykusius teisiamuosius posėdžius, o tai duoda pagrindą manyti, kad jis gali bėgti (slėptis) nuo teismo. Teismas taip pat pažymėjo, kad L. V. kaltinamas labai sunkaus nusikaltimo padarymu, už kurį įstatymo sankcijoje numatyta labai griežta laisvės atėmimo bausmė. Be to, L. V. anksčiau teistas už smurtines nusikalstamas veikas, kurias padarė šios bylos nagrinėjimo metu. Nutarime skirti kardomąją priemonę – rašytinį pasižadėjimą neišvykti, L. V. pasirašytinai buvo įspėtas apie galimą griežtesnės kardomosios priemonės paskyrimą. Apeliacinis teismas konstatavo, kad kaltinamajam parinkta griežtesnė kardomoji priemonė – suėmimas, pagrįstai. Suėmimo, kaip ir kitų kardomųjų priemonių, skyrimo būtina sąlyga yra duomenų, leidžiančių pagrįstai manyti, jog įtariamasis ar kaltinamasis galėjo padaryti nusikalstamą veiką, pakankamumas. Iš bylos medžiagos matyti, kad joje yra pakankamai duomenų, leidžiančių manyti, kad L. V. galėjo padaryti nusikalstamą veiką, kuria jis kaltinamas. Todėl keičiant kardomąją priemonę griežtesne ir kardomosios priemonės – suėmimo parinkimui buvo reikšminga ne tik nustatytos aplinkybės (kaltinamojo be pateisinamos priežasties neatvykimas į teismo posėdžius) tačiau ir suėmimo skyrimo įstatyminis pagrindas. Kaltinamojo skundo teiginys, kad jis nepadarė jam inkriminuojamo nusikaltimo, nevertinamas, nes svarstant kardomosios priemonės – suėmimo skyrimo klausimą, paminėti duomenys vertinami tik tiek, kiek tai

susiję su kardomosios priemonės – suėmimo taikymo sąlygų ir pagrindų nustatymu. Teisėjų kolegija konstatuoja, kad švelnesnėmis kardomosiomis priemonėmis nėra galimybės pasiekti BPK 119 str. numatytus tikslus, todėl kaltinamajam L. V. pagrįstai taikyta kardomoji priemonė – suėmimas. Remdamasi aukščiau išdėstytais argumentais teisėjų kolegija sprendžia, kad apskųstoji Šiaulių apygardos teismo nutartis yra teisėta ir pagrįsta, jos naikinti kaltinamojo skunde nurodytais motyvais nėra pagrindo“ (Lietuvos Apeliacinio Teismo 2017 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-83-165/2017).

Pagal BPK 139 str. paskirta kardomoji priemonė turi būti panaikinama kai: paaiškėja, kad kardomosios priemonės taikymo tikslas pasiektas arba negali būti pasiektas; nėra kardomosios priemonės taikymo pagrindų ir sąlygų; nutraukiamas procesas; priimamas išteisinamasis nuosprendis; priimamas apkaltinamasis nuosprendis ir atleidus nuo bausmės atlikimo; teismas priima nutartį dėl priverčiamųjų medicinos priemonių taikymo. Kardomosios priemonės taip pat baigiamos taikyti, kai sueina kardomosios priemonės skyrimo terminas, įsiteisėja išteisinamasis nuosprendis ar pradamas bausmės vykdymas.

Apibendrinant galima teigti, kad bet koks kardomosios priemonės griežtinimas turi būti pagrįstas byloje užfiksuotais faktiniais duomenimis, kad ją būtina sugriežtinti. Negalima remtis neobjektyviais ir nemotyvuotais pareigūnų spėjimais. Jeigu yra įmanoma baudžiamojo proceso tikslus pasiekti švelnesnėmis kardomosiomis priemonėmis, tai griežtos turi būti pakeistos švelnesnėmis, kad nebūtų pažeistos žmogaus teisės.

3. KARDOMŲJŲ PRIEMONIŲ VEIKSMINGUMAS IR TOBULINIMO GALIMYBĖS

3.1. Kardomųjų priemonių skyrimo pagrindumas teismų praktikoje

Pagal Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002-03-14 nutarimą „Pagal Konstituciją riboti žmogaus teises ir laisves galima, jeigu yra laikomasi šių sąlygų: tai daroma įstatymu; ribojimai yra būtini demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti kitų asmenų teises bei laisves ir Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, taip pat konstituciškai svarbius tikslus; ribojimais nėra paneigiama teisių ir laisvių prigimtis bei jų esmė; laikomasi konstitucinio proporcingumo principo“ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 14 d. nutarimas byloje Nr. 3/2000). Konstitucinis Teismas ne kartą priimtuose 2000-12-06, 2004-01-26, 2008-01-21, 2011-01-31 nutarimuose yra pasisakęs, kad „už teisės pažeidimus valstybės nustatomos poveikio priemonės, turi būti proporcingos (adekvačios) teisės pažeidimui, turi atitikti siekiamus teisėtus ir visuotinai svarbius tikslus, neturi varžyti asmens akivaizdžiai labiau, negu reikia šiems tikslams pasiekti“. E. Losis daktaro disertacijoje pažymėjo, kad „tarptautiniuose ir nacionaliniuose teisės aktuose deklaruojami teisinės, demokratinės valstybės, žmogaus teisių apsaugos principai bei tarptautinių teisminių institucijų (Europos Žmogaus Teisių Teismo, Europos Sąjungos Teisingumo Teismo) formuojama praktika riboja prievartos taikymą nustatydami proporcingumo principą, reikalaujantį įvertinti ir nustatyti tinkamą balansą tarp žmogaus teises varžančių priemonių ir šiomis priemonėmis siekiamų tikslų“ (Losis, 2010., p. 7.). Pagal proporcingumo principą reikalaujama, kad prievartos priemonės būtų taikomos tik, kai jos proporcingos teisės pažeidimui ir numatomi bausmei, ir tik tokiam laikotarpiui, kuris būtinas. „Konstitucinis ir iš EŽTK kylantis reikalavimas nevaržyti žmogaus teisių labiau nei tai yra būtina baudžiamajame procese gali būti įgyvendintas, jei: 1) teisinis reguliavimas yra pakankamai konkretus, t. y. kiek įmanoma konkrečiau nustatyta žmogaus teises ir laisves varžančių priemonių taikymo tvarka, ir 2) priimant sprendimus dėl žmogaus teises ir laisves varžančių priemonių taikymo konkrečiame baudžiamajame procese yra įtvirtinamas kiekvienos priemonės proporcingumas“ (Goda, 2014, p. 41). G. Godos nuomone, „proporcingumo principas reiškia, kad bet kokia valstybinė prievarta gali būti naudojama tik tada, kai ji yra tinkama ir būtina siekiant griežtai apibrėžtų tikslų, kai tų tikslų nėra galimybės pasiekti naudojant švelnesnes procesines prievartos priemones“ (Goda, 1995, p.18-19).

Teismų sprendimų, kuriuose būtų nagrinėjamas kardomųjų priemonių – intensyvi priežiūra, namų areštas, įpareigojimas gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo ir (ar)

nesiartinti prie jo arčiau nei nustatytu atstumu, užstatas, dokumentų paėmimas, specialiosios teisės sustabdymas, įpareigojimas periodiškai registruotis policijos įstaigoje, rašytinis pasižadėjimas neišvykti, karinio dalinio vadovybės stebėjimas, nepilnamečio atidavimas tėvams, rūpintojams arba kitiems fiziniams ar juridiniams asmenims, kurie rūpinasi vaikais, prižiūrėti, pagrįstumo klausimas teismų praktikoje nagrinėjamas nedažnai. Dėl jų paskyrimo teisiniai ginčai būna reti. Daugiausia teismų praktikoje yra nagrinėjamas suėmimo paskyrimo ir jo pratęsimo pagrįstumas. Kiekvienas asmuo turi teisę į turtinės ir neturtinės žalos atlyginimą, kuri buvo padaryta jam nepagrįstai paskyrus suėmimą ar nepagrįstai pratęsus kardamosios priemonės terminą. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 6.272 straipsnio 1 dalis nustato, kad „žalą, atsiradusią dėl neteisėto nuteisimo, neteisėto suėmimo kardamosios priemonės taikymo tvarka, neteisėto sulaikymo, neteisėto procesinės prievartos priemonių pritaikymo, neteisėto administracinės nuobaudos – arešto – paskyrimo, atlygina valstybė visiškai“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr.3K-3-63-378/2018).

Be to, Lietuvos teismai taikydami šią kardomąją priemonę ar pratęsdami jos terminą, „pažeidžia proporcingumo principą dėl pernelyg ilgos suėmimo taikymo trukmės. Dėl šios priežasties Lietuvos Respublika yra ne kartą pralaimėjusi bylas Europos Žmogaus Teisių Teisme, pvz., Stašaitis prieš Lietuvą, Jėčius prieš Lietuvą. Šiose bylose buvo konstatuota, kad pažeista Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 5 straipsnio 1 d., todėl nacionaliniai teismai, spręsdami suėmimo pratęsimo klausimą, turi labai nuodugniai įvertinti, ar tikrai tokios kardamosios priemonės pratęsimas yra būtinas proceso tikslams pasiekti ir ar tų pačių tikslų nebūtų įmanoma pasiekti taikant švelnesnes kardomasias priemones“ (Jovaišytė, 2016, p. 22). 2019 m. kovo 26 d. EŽTT paskelbė sprendimą byloje Velečka ir kiti prieš Lietuvą (byloje Nr. 21934/18), kuriuo konstatavo, jog“ Lietuvos teismai, tęsdami pareiškėjams taikytos kardamosios priemonės – suėmimo terminą, pažeidė Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 5 straipsnio 3 dalį (teisė į laisvę ir saugumą), nes pareiškėjų suėmimo trukmė buvo pernelyg ilga. Nacionaliniai teismai suėmimo terminą tęsė kas 2 ar 3 mėnesius priimdami nutartis, kurias grindė tuo, kad suimtieji gali bėgti (slėptis) nuo ikiteisminio tyrimo pareigūnų arba daryti naujus nusikaltimus bei atsižvelgdami į įtariamųjų ankstesnius teistumus ar ryšius užsienyje. Ikiteisminio tyrimo metu, kuris truko apie 1 metus ir 6 mėnesius, priimdami nutartis dėl suėmimo termino tęsimo, teismai atkreipė dėmesį ir į tai, jog buvo reikalinga atlikti papildomus ikiteisminio tyrimo veiksmus, įskaitant ir pasikartojančius teisinės pagalbos prašymus užsienio institucijoms.

EŽTT, vertindamas bylos aplinkybes, nesuabejojo nacionalinių teismų išvadomis, kad per visą vertinamą laikotarpį buvo pagrįstas įtarimas, jog pareiškėjai padarė jiems inkriminuojamas nusikalstamas veikas, ir atkreipė dėmesį, kad Lietuvos teismai, nagrinėdami pareiškėjų suėmimo pagrindus, kruopščiai įvertino visus reikšmingus veiksnius ir savo sprendimus, be kita ko, grindė konkrečiomis pareiškėjų bylos aplinkybėmis, jų asmenine ir finansine padėtimi, kriminaline praeitimi ir ryšiais užsienyje. Todėl, EŽTT vertinimu, nebuvo pagrindo teigti, kad priežastys, kuriomis rėmėsi nacionaliniai teismai, buvo nurodytos in abstracto arba kad teismai skyrė (pratęsė) pareiškėjams kardomąjį kalinimą remdamiesi tapačiais ar stereotipiniais pagrindais, naudodami iš anksto parengtą šabloną arba formalią ir abstrakčią kalbą. Todėl EŽTT buvo įtikintas, kad nacionaliniai teismai nenaudojo „bendrų ir abstrakčių“ argumentų tęsiant pareiškėjų suėmimą, o jų nurodomos priežastys buvo reikšmingos ir pakankamos. Teismas taip pat sutiko, kad pats tyrimas buvo sudėtingas dėl poreikio surinkti įrodymus užsienyje, nes nusikaltimai buvo įvykdyti ne vienoje užsienio valstybėje, tačiau nustatydamas Konvencijos 5 straipsnio 3 dalies pažeidimą teismas atkreipė dėmesį, kad nebuvo imtasi kokių nors priemonių bylos nagrinėjimui paspartinti, atsižvelgiant į pertraukas tarp posėdžių. Teismas neišžvelgė jokių valdžios institucijų pastangų nustatant griežtesnį ir veiksmingesnį teismo posėdžių tvarkaraštį, siekiant išvengti pasikartojančių bylos nagrinėjimo atidėjimų. EŽTT, konstatavęs Konvencijos 5 straipsnio 3 dalies pažeidimą, padarė išvadą, kad valdžios institucijos neparodė „reikiamo stropumo“ organizuojant pareiškėjams iškeltos baudžiamosios bylos, kurios metu jie buvo kardomajame kalinime, nagrinėjimą“ (Europos Žmogaus Teisių Teismo 2019 m. kovo 26 d. sprendimas byloje Nr. 21934/18).

Atsižvelgiant į formuojamą Europos Žmogaus Teisių Teismo praktiką, teismams tęsiant griežčiausios kardomosios priemonės – suėmimo terminą itin ilgą laiką, nepakanka nustatyti tik suėmimo pagrindus, būtina atsižvelgti bei įvertinti proceso trukmę. Lietuvos Apeliacinis Teismas baudžiamojoje byloje Nr. 1S-93-495/2019 išnagrinėjo skundą dėl kardomosios priemonės - suėmimo termino pratęsimo trims mėnesiams. Skunde nurodoma, kad griežčiausios kardomosios priemonės taikymas neproporcingai apriboja L. O. teises. Jis laikomas suimtu jau daugiau nei dvejus metus. Ilgas baudžiamosios bylos teisminis nagrinėjimas pažeidžia kaltinamojo teisę į greitą ir teisingą bylos išnagrinėjimą. Teismas tik formaliai apsvarstė švelnesnių kardomųjų priemonių taikymo galimybę ir padarė nepagrįstą išvadą, kad paskyrus kitas kardomasias priemones nebus pasiekti BPK 119 straipsnyje numatyti tikslai. Kauno apygardos teismas pratęsė kaltinamajam L. O. kardomosios priemonės – suėmimo terminą nustatęs BPK 122

straipsnio 1 dalies 1 ir 3 punktuose numatytus kardomosios priemonės – suėmimo pratęsimo pagrindus. BPK 122 straipsnio 1 dalies 1 punkte numatytu pagrindu suėmimas skiriamas ar pratęsimas jo terminas, atsižvelgiant į kaltinamojo šeiminių padėtį, nuolatinę gyvenamąją vietą, darbo santykius, sveikatos būklę, ankstesnį teistumą, ryšius užsienyje ir kitas aplinkybes. Apeliacinė instancija pažymėjo, kad suėmimas turėtų būti taikomas, kai aplinkybių visuma neleidžia abejoti, jog kitomis kardomosiomis priemonėmis neįmanoma pasiekti BPK 119 straipsnyje nurodytų tikslų. Teismų praktikoje yra pripažįstama, jog po tam tikro laiko, toliau vykstant procesui, nustatytų suėmimo taikymo pagrindų procesinė reikšmė mažėja. Europos Žmogaus Teisių Teismas yra nurodęs, kad kuo ilgiau asmuo yra laikomas suėmimo, tuo kruopščiau (atidžiau) turi būti tikrinami (analizuojami) konkretūs faktai, įrodantys būtinybę tokį asmenį laikyti suėmimo, o suėmimo taikymo pagrindai turi būti visapusiškai įvertinti ir atspindėti besivystančią situaciją. Europos Žmogaus Teisių Teismas savo praktikoje yra pabrėžęs ir tai, kad kiekvieną kartą privalo būti įvertintas suėmimo trukmės pagrįstumas, taip pat, jog suėmimo trukmės pagrįstumas negali būti vertinamas abstrakčiai, o pareiga užtikrinti, kad konkrečioje byloje suėmimas neviršytų pagrįsto termino, tenka nacionaliniams teismams. Be to, šis teismas savo sprendimuose yra nurodęs, jog pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 5 straipsnio 3 dalį, kompetentingos nacionalinės institucijos baudžiamajame procese suimtojo kaltinamojo asmens atžvilgiu turi dirbti su „deramu stropumu“. Apeliacinis teismas įvertinęs nustatytus suėmimo pratęsimo pagrindus, kaltinamojo asmenybę, inkriminuoto nusikaltimo pobūdį bei jo pavojingumą, proceso trukmę bei jos priežastis, nusprendė, jog nėra pagrindo ilgiau kaltinamąjį L. O. laikyti suimtu. Vertinant nustatytų aplinkybių kontekste, tolesnis griežčiausios kardomosios priemonės – suėmimo termino pratęsimas galėtų pažeisti Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 5 straipsnio 3 dalies nuostatas, teisę į bylos nagrinėjimą per įmanomai trumpiausią laiką ar teisę būti paleistam proceso metu. Teisėjų kolegija, atsižvelgdama į minėtų aplinkybių visumą, daro išvadą, kad šioje proceso stadijoje BPK 119 straipsnyje numatyta kardomųjų priemonių paskirtis gali būti įgyvendinta L. O. paskiriant švelnesnes kardomasias priemones – intensyvią priežiūrą ir dokumentų paėmimą“ (Lietuvos Apeliacinio Teismo 2019 m. balandžio 18 nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-93-495/2019).

Pavyzdžiui, Kauno apygardos teismas tenkino įtariamojo skundą ir Kauno apylinkės teismo Kauno rūmų 2020 m. liepos 1 d. nutartimi „įtariamajam vienam mėnesiui paskirtą kardomąją priemonę – suėmimą – pakeitė į kitas kardomasias priemones: intensyvią priežiūrą 6 mėnesiams, įpareigojant įtariamąjį dėvėti elektroninį

stebėjimo įtaisą bei neišeiti iš namų, išskyrus atvejus, susijusius su jo dalyvavimu atliekant ikiteisminio tyrimo veiksmus ir teismo posėdžiuose, ar darbu; 30 000 Eur užstatą, įpareigojant sumokėti jį iki 2020 m. liepos 14 d. 17.00 val. į Lietuvos Respublikos Generalinės Prokuratūros banko sąskaitą; dokumentų (paso ir asmens tapatybės kortelės) paėmimą; rašytinį pasižadėjimą neišvykti. Teisėjų kolegija sprendė, kad įtariamajam griežčiausia kardomoji priemonė buvo paskirta nepagrįstai, nes pateikti ikiteisminio tyrimo duomenys neduoda jokio objektyvaus pagrindo manyti, kad įtariamasis būtų pats ar per kitus asmenis bandęs ar ėmęsis kokių nors aktyvių veiksmų paveikti kitus asmenis, sunaikinti ar paslėpti daiktus, turinčius reikšmės tolesnei sėkmingai ikiteisminio tyrimo eigai organizuoti, dokumentų klastojimą ar pats juos klastojęs, siekiant juos panaudoti tyrimo metu, kaip jį teisinančius įrodymus. Teisėjų kolegija nurodė, kad aplinkybė, jog ikiteisminis tyrimas yra sudėtingas ir didelės apimties, kad byloje neatlikti visi būtinausi tyrimui reikšmingi procesiniai veiksmai (neapklausti visi liudytojai), nesurasti visi tyrimui reikšmingi buhalterinės apskaitos dokumentai, kiti dokumentai, galimai nusikalstamu būdu gautos piniginės lėšos, kiti šiam tyrimui reikšmingi materialūs objektai, nenustatyti kiti prie galimų nusikalstamų veikų organizavimo, jų vykdymo prisidėję asmenys, šiuo atveju nesuteikia pakankamo pagrindo manyti, kad įtariamasis, būdamas laisvėje, trukdys procesui, paveikdamas kitus galimus ar jau esamus įtariamuosius ir (ar) slėpdamas bei naikindamas tyrimui reikšmingus objektus. Teisėjų kolegija apylinkės teismo išvadą, jog įtariamasis, būdamas laisvėje, gali daryti naujus BPK 122 straipsnio 4 dalyje nurodytus nusikaltimus, pripažino nepagrįsta, nes byloje nėra jokių objektyvių duomenų apie jo realius ketinimus daryti naujas nusikalstamas veikas, be to, apylinkės teismas išvadą, jog įtariamasis gali daryti naujus BPK 122 straipsnio 4 dalyje nurodytus nusikaltimus, grindė tik duomenimis, kurie yra susiję su jam šioje byloje inkriminuota nusikalstama veika, visiškai nevertindamas kitų aplinkybių, į kurias privaloma atsižvelgti sprendžiant klausimą dėl suėmimo įtariamajam skyrimo BPK 122 straipsnio 1 dalies 3 punkte numatytu pagrindu. Nenustačiusi suėmimo pagrindų, teisėjų kolegija konstatavo, kad įtariamajam griežčiausia kardomoji priemonė buvo paskirta nepagrįstai“ (<https://kat.teismas.lt>).

Kardomosios priemonės skyrimas, „nevertinant jos tikslingumo, reiškia tą, kad kardomoji priemonė yra skiriama net neanalizuojant, ar ji pasieks norimus kardomųjų priemonių tikslus. Toks beatodairiškas ir neretai visiškai nepasvertas kardomųjų priemonių skyrimas, įtakotas vien įtariamojo procesinio statuso įgijimo, ne tik iškreipia kardomųjų priemonių instituto paskirtį, siekiamų tikslų esmę, bet ir nulemia vis didėjančią

ieškinių Lietuvos Respublikai, dėl žalos, dėl neteisėtai taikytų procesinių prievartos priemonių, skaičių“ (Šalčius, 2011, p. 332).

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2019 m. liepos 4 d. nutartyje civilinėje byloje yra pasisakęs, „ar kardomoji priemonė buvo taikyta teisėtai, įvertinama pagal tai, ar buvo realus pagrindas ir poreikis asmeniui taikyti procesinius suvaržymus, ar parinkta kardomoji priemonė buvo nustatyta įstatymu ir ar atitiko jo sąlygas, ar konkrečioje situacijoje ji buvo proporcinga poreikiui kontroliuoti asmens elgesį. Tai sprendžiama iš tokių aplinkybių kaip susiklosčiusi procesinė situacija, kurioje buvo nuspręsta taikyti kardomąją priemonę (įtarimų pareiškimas, kaltinimų pasunkinimas, dėl ko asmuo gali vengti tyrimo ar galimos bausmės, vilkinti procesą ir kt.); asmens atliktų įtariamų esant nusikalstamų veiksmų aplinkybės: pobūdis, mastas, trukmė, padariniai, ryšiai su tam tikrais asmenimis, kurie gali rodyti apie jo pavojingumą, galimybę tęsti įtariamą nusikalstamą veiklą ir todėl gali pagrįsti būtinumą taikyti jam apribojimus; asmenį apibūdinantys duomenys ir jo elgesys tyrimo ir proceso metu, galintys sudaryti pagrindą vertinti, kad asmeniui reikalinga tam tikra priežiūra, nes kitaip gali būti neužtikrintas jo dalyvavimas ikiteisminiame tyrime, teisminiame nagrinėjime ir nuosprendžio įvykdymas, ar rodantys jo pavojingumą, kad jis gali daryti kitus nusikaltimus; kardamosios priemonės teisėtumas, pobūdis, jos taikymo trukmė, padariniai ir reikšmė pareiškėjui, įvertinant, ar paskirti suvaržymai sukėlė jiems realias neigiamas pasekmes: apribojo laisvę, trukdė profesinei ar kitokiai teisėtai veiklai (pvz., bendravimui, mokymuisi, kelionėms, pomėgiams), sukėlė papildomas prievoles, vertė daryti išlaidas ir kita“ (Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, 2019 m. liepos 4 d. civilinėje byloje Nr. 3K-3-231-695/2019).

Išanalizavus teismų praktiką galima teigti, jog dažniausiai proporcingumo principo yra nesilaikoma sprendžiant suėmimo skyrimo ir jo pratęsimo klausimus. Dėl kitų kardomųjų priemonių proporcingumo principo taikymo klausimų kyla mažiau.

3.2. Kardomųjų priemonių laikymosi kontrolės tvarkos problematika

Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2015 m. gruodžio 1 d. įsakyme Nr. I-306 „Dėl Rekomendacijų dėl kardomųjų priemonių, išskyrus suėmimą, skyrimo ikiteisminio tyrimo metu tvarkos ir nustatytų sąlygų laikymosi kontrolės patvirtinimo“, yra patvirtinta „Baudžiamojo proceso kodekse nurodytų kardomųjų priemonių, išskyrus suėmimą, pakeitimo, panaikinimo ikiteisminio tyrimo metu ir jomis nustatytų sąlygų laikymosi kontrolės tvarka, taip pat tam tikrų rūšių kardomųjų priemonių perdavimo vykdyti kitoms Europos Sąjungos valstybėms narėms, Europos Sąjungos

valstybių narių kompetentingų institucijų sprendimų dėl kardomųjų priemonių, išskyrus suėmimą, pripažinimo ir vykdymo Lietuvos Respublikoje tvarka“. Šioje darbo potemėje analizuojama kardomųjų priemonių laikymosi kontrolės tvarka, nustatytos problemos, išskylančios vykdant jų laikymosi kontrolę.

Elektroninio stebėjimo priemonių naudojimo vykdant intensyvią priežiūrą tvarką ir sąlygas nustato ne tik minimos Generalinio prokuroro įsakymu patvirtintos rekomendacijos, bet ir Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2014 m. gruodžio 15 d. įsakymas Nr. 1V-863 „Dėl Intensyvios priežiūros vykdymo ir kontrolės taisyklių patvirtinimo“. Šiose taisyklėse nurodyta, kad intensyvios priežiūros kontrolę vykdo policijos įstaigos įgalioti asmenys. „Policijos įstaiga, nustačiusi galimą intensyvios priežiūros sąlygų pažeidimą, pareigų ir draudimų nesilaikymą ar sutrikus elektroninių stebėjimo priemonių veikimui, nedelsdama imasi priemonių nustatyti ir pašalinti priežastis, dėl kurių buvo padarytas intensyvios priežiūros sąlygų pažeidimas, nesilaikyta pareigų ir draudimų ar sutrikęs elektroninių stebėjimo priemonių veikimas“ (Valstybės žinios, 2014, Nr. 19993). Jeigu yra nustatoma, kad įtariamasis (kaltinamasis) tyčia pažeidinėja nustatytus apribojimus, tuomet jam skiriama griežtesnė kardomoji priemonė – suėmimas.

Intensyvi priežiūra – švelnesnė kardomoji priemonė nei suėmimas, tačiau jos įgyvendinimui reikalingos ir papildomos pajėgos, ir specialios žinios. Šios kardomosios priemonės taikymas įtariamajam/ kaltinamajam gal patogus baudžiamąjį persekiojimą vykdančiai institucijai, galinčiai stebėti asmens nustatytas dienotvarkės sąlygas, taip pat šios sąlygos gali būti griežtinamos, jei nustatytos sąlygos pažeidžiamos, arba švelninamos, jei yra neproporcingos ir pažeidžia įtariamojo/ kaltinamojo konstitucines teises (pvz., jos nepagrįstai neleidžia asmeniui turėti bent kažkiek laisvo laiko nedarbo dienomis, taip pat praleisti laiko su tėvais ar mažamečiais vaikais už gyvenamosios vietos ribų bei apriboja galimybę visapusiškai rūpintis šeima, prisidėti prie nepilnamečių vaikų auklėjimo ir lavinimo). Tačiau intensyvi priežiūra turi ir trūkumų. Ji vykdoma taikant technines priemones (GPS apykoję), o tai reiškia, kad jas galima sugadinti, nuimti ir pan. Tokiu atveju, ši kardomoji priemonė turėtų būti keistina į griežčiausiąją kardomąją priemonę – suėmimą, arba skirtina kartu su užstatu. Todėl intensyvios priežiūros sąlygos turi būti adekvačios ir pateisinamos tiek Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos, tiek ir baudžiamojo proceso įstatymo taikymo kontekste.

Visgi, intensyvios priežiūros taikymas yra veiksmingas, kadangi leidžia kontroliuoti įtariamojo buvimo vietą realiu laiku. Ši kardomoji priemonė atima galimybę asmeniui operatyviai pasislėpti nuo tyrimo pareigūnų, prokuroro ir teismo. Taikant intensyvią

priežiūrą, įtariamajam/nuteistajam yra apribojama tik judėjimo laisvė ir numatomos tam tikros sąlygos, kurių privalu laikytis. Jis nėra izoliuotas nuo išorinio gyvenimo, gali gyventi visavertį gyvenimą, palaikyti ryšius su savo šeimos nariais ir tai sąlyginai padeda užtikrinti dar vieną baudžiamojo proceso tikslą – naujų nusikaltimų darymą.

Paskirtos kardamosios priemonės – namų arešto – nustatytų sąlygų laikymosi kontrolę vykdo teritorinė policijos įstaiga. Generalinio prokuroro įsakyme dėl rekomendacijų (TAR, 2015, Nr. 19096) nurodyta, kad „policijos įstaigos vadovas, gavęs ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartį paskirti namų areštą, šios kardamosios priemonės sąlygų laikymosi kontrolę paveda konkrečiam policijos pareigūnui. Policijos pareigūnas, kontroliuodamas, kaip asmuo, kuriam paskirtas namų areštas, laikosi ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartyje nurodytų sąlygų, turi fiksuoti ir tinkamai įforminti padarytus namų arešto sąlygų pažeidimus“. Šalčius M. teigia, kad „tam, kad būtų efektyvi kardamosios priemonės – namų arešto vykdymo kontrolė, nutartyje skirti šią priemonę, ikiteisminio tyrimo teisėjas taip pat turėtų nurodyti kas kiek laiko turi būti kontroliuojamas namų areštu paskirtų įpareigojimų vykdymas“ (Šalčius, 2011, p. 232). Nustatęs, kad namų arešto sąlygos pažeistos, policijos pareigūnas nedelsdamas tarnybiniu pranešimu apie tai informuoja prokurorą. Nustačius namų arešto sąlygų pažeidimą, ikiteisminio tyrimo teisėjas ar teismas nauja nutartimi gali paskirti griežtesnę kardomąją priemonę – suėmimą.

Pavyzdžiui, Lietuvos Apeliacinis Teismas 2019 m. rugpjūčio 30 d. nutartyje nurodė, kad „su skundu kreipėsi R. Š. dėl griežtesnės kardamosios priemonės – suėmimo paskyrimo bei paieškos paskelbimo. Gynėjas tvirtino, kad kaltinamoji vykdo jai paskirtos kardamosios priemonės – namų arešto sąlygas, nustatytu laiku būna savo gyvenamojoje vietoje, o teismas padarė neteisingą prielaidą, kad, jei nakties metu kaltinamoji neįsileido policijos pareigūnų, jos nebuvo namuose. R. Š. tikrinę policijos pareigūnai nurodė, jog ji durų neatidarė, tačiau girdėjosi, kad ji buvo namuose, be to, ji buvo matoma ir per buto langus. Gynėjo nuomone, neįleisdama policijos pareigūnų R. Š. elgėsi teisėtai, nes teismas nebuvo įpareigojęs nakties metu ką nors įleisti į savo butą. Aukštesnysis teismas skundą atmetė konstatuodamas, kad įtariamasis (kaltinamasis, nuteistasis) įspėjamas, kad už namų arešto sąlygų pažeidimą jam gali būti paskirtas suėmimas arba intensyvi priežiūra, jei tam būtų pagrindas. R. Š. buvo kviesta teismo šaukimu į teismo posėdį. Skunde nurodyta, kad kaltinamoji, nemokėdama lietuviškai, nesuprato kada ir kur kviečiama. Tačiau šis argumentas nėra pateisinantis neatvykimą į teismą. Šaukimas kaltinamajai įteiktas asmeniškai likus 9 dienos iki teismo posėdžio. Kaltinamoji, žinodama savo statusą ir matydama, kad atneštas oficialus dokumentas, turėjo jausti

pareigą ir turėjo galimybę apie atnešto dokumento turinį paklausti jį atnešusio asmens, kaimynų, kitų asmenų, gynėjo. Todėl konstatuojama, kad į teismą kaltinamoji neatvyko be svarbios priežasties. Spręsdamas dėl kardamosios priemonės pakeitimo griežtesne, apygardos teismas pagrįstai įvertino ir byloje esančius tarnybinius pranešimus apie tai, kad policijos pareigūnams nepavyksta patikrinti, ar R. Š. laikosi jai paskirtos kardamosios priemonės – namų arešto sąlygų. Aukštesniojo teismo nuomone, apygardos teismas pagrįstai pakeitė paskirtą švelnesnę kardomąją priemonę į suėmimą, nes R. Š. taikyta švelnesnė kardomoji priemonė nebuvo veiksminga ir neužtikrino BPK 119 straipsnyje nustatytų tikslų, o būtent – kaltinamosios dalyvavimo procese ir netrukdomo bylos nagrinėjimo. Kaltinamoji turi nuolatinę gyvenamąją vietą ir ši aplinkybė yra svarbi, tačiau būtina pažymėti tai, kad kaltinamoji ne kartą neatvyko į paskirtą posėdį, o tai trukdo bylą nagrinėti teisme. Išdėstytos aplinkybės leidžia pripažinti esant BPK 122 straipsnio 1 dalies 1 punkte numatytą suėmimo skyrimo pagrindą. Aukštesniojo teismo teisėjų kolegija konstatuoja, jog švelnesnėmis kardomosiomis priemonėmis BPK 119 straipsnyje numatyti tikslai – užtikrinti kaltinamosios dalyvavimą procese ir netrukdomą bylos nagrinėjimą teisme – šioje baudžiamosios bylos nagrinėjimo stadijoje negali būti pasiekti“ (Lietuvos Apeliacinio Teismo 2019 m. rugpjūčio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-225-453/2019).

Ši kardomoji priemonė veiksminga tam tikroms grupėms įtariamųjų/kaltinamųjų (dažniausiai – nelinkusiems nusikalsti) bei tam tikrais atvejais (priklauso nuo tiriamos nusikalstamos veikos), kadangi tokia kardomąją priemonė įtariamojo/kaltinamojo judėjimas ir socialiniai kontaktai nėra apribojami visiškai. Tai ypač aktualu šiais laikais, kai bendrauti galima pasinaudojant sunkiai kontroliuojamomis aplikacijomis per techninius įrenginius. Iš kitos pusės, šia kardomąją priemonė ir nesiekama visiškai apriboti bendravimo galimybes, kadangi tam yra skirtas suėmimas. Kardamosios priemonės turinys atitinka jos paskirtį. Svarbu ją tinkamai parinkti (bendravimo apribojimus) ir taikyti. Jeigu įtariamasis, kaltinamasis gera valia laikosi šios kardamosios priemonės sąlygų (neišvykti iš gyvenamosios vietos ir nebendrauti su nurodytais asmenimis), tai visi kardamosios priemonės tikslai yra pasiekiami, o jei ne, tai tikslai išvis nepasiekiami ir jos laikymosi neužtikrinsi. Trukdyti procesui ar daryti naujus nusikaltimus, naudojantis šiuolaikinėmis technologijomis asmuo turi galimybę. Be to, gali ir kurį laiką judėti nekontroliuojamas, jei toks laikas yra nustatytas. Be to, nustatyti asmeniui įpareigojimą, visą paros laiką būti namuose ir nei su nieko nebendrauti yra neadekvatu. Praktikoje kartais susiklosto „kurioziška situacija, kuomet tiriant baudžiamuosius nusižengimus, asmuo įžūliai pažeidinėja namų areštu nustatytus

įpareigojimus, tačiau atsižvelgiant į tai, kad nėra vienos iš būtinųjų suėmimo skyrimo sąlygų – kad už tiriamą nusikalstamą veiką grėstų griežtesnė negu vienerių metų laisvės atėmimo bausmė, spręsti klausimą dėl griežtesnės kardomosios priemonės paskyrimo nėra net prasmės ir asmuo toliau gali pažeidinėti namų areštu nustatytus įpareigojimus, o tokiu būdu ši kardomoji priemonė tampa visiškai formalaus pobūdžio“ (Šalčius, 2011, p. 232).

Ikiteisminio tyrimo teisėjo nutarties, kuria paskirtas įpareigojimas gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo ir (ar) nesiartinti prie nukentėjusiojo arčiau nei nustatytu atstumu, nuorašą prokuroras nedelsdamas išsiunčia vykdyti teritorinei policijos įstaigai ir raštu informuoja nukentėjusįjį apie įtariamajam paskirtą kardomąją priemonę. Generalinio prokuroro įsakymo patvirtintose rekomendacijose (TAR, 2015, Nr. 19096) nurodyta, kad vykdydami ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartį, policijos pareigūnai turi užtikrinti įtariamojo išsikėlimą ir palaikyti viešąją tvarką įtariamajam išsikeliant iš gyvenamosios vietos. „Apie šios kardomosios priemonės skyrimą ir jos sąlygas nedelsiant raštu turi būti informuojamas nukentėjusysis, išaiškinant jam teisę pranešti policijos įstaigai apie įtariamojo (kaltinamojo) pažeidinėjamas kardomosios priemonės sąlygas. Neturėtų būti apsiribojama vien raštišku informacijos pateikimu, asmeniui turi būti smulkiai išaiškinama, kaip jis turėtų elgtis susidūręs su įtariamojo (kaltinamajam) daromais pažeidimais“ (Ancelis et al., 2011, p. 172).

Prokuroras, gavęs duomenų, kad įtariamasis pažeidė jam paskirtą kardomąją priemonę, privalo nedelsiant organizuoti pažeidimo fakto aplinkybių tyrimą ir nustatęs, kad įtariamasis tyčia pažeidė kardomosios priemonės sąlygas, spręsti klausimą dėl kitos, griežtesnės kardomosios priemonės paskyrimo. Ši kardomoji priemonė veiksminga tik tam tikrais atvejais. Įpareigojimas gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo ir (ar) nesiartinti prie nukentėjusiojo arčiau nei nustatytu atstumu atsirado kaip įrankis byloje dėl smurto artimoje aplinkoje, siekiant tyrimo ir sprendimo priėmimo laikotarpiui atskirti konfliktuojančias (smurtaujančias) puses. Šios kardomosios priemonės taikymo problema – kur dėtis tam, kuriam ši kardomoji priemonė paskirta, jeigu turimas šeimos būstas yra vienintelis, o lėšų nuomotis kitą būstą (arba kardomosios priemonės galiojimo laikotarpiu gyventi viešbutyje) nėra (o būtent taip dažniausiai ir nutinka, kadangi tokio pobūdžio bylos yra tam tikros socialinės kategorijos gyventojų problema). Abejones veiksmingumu didina ir tai, kad neretai atveju, kai tokia kardomoji priemonė būna paskirta, šalys išreiškia norą taikytis. Tuomet natūraliai kyla retorinis klausimas, kaip jie susitaiko galiojant paskirtai šiai kardomajai priemonei. Vingilė A. siūlo „atkreipti dėmesį į tai, kad nutartyje skirti įpareigojimą gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo teismas neįpareigoja

įtariamojo nurodyti, kur jis gyvens toliau, tai taip pat gali apsunkinti tolesnį ikiteisminį tyrimą, nes nebus įmanoma užtikrinti įtariamojo dalyvavimo procese“ (Vingilė, 2013, p. 320).

Kaip jau anksčiau minėta kardomoji priemonė – užstatas – „yra piniginė įmoka, kurią į prokuratūros ar teismo depozitinę sąskaitą sumoka įtariamasis (kaltinamasis), jo šeimos nariai ar giminaičiai, taip pat kiti asmenys, įmonės ar organizacijos ir kuri skiriama BPK 119 straipsnyje nurodytiems tikslams. Jei įtariamasis (kaltinamasis) vykdo jam nustatytas pareigas, pasibaigus procesui (t. y. nutraukus procesą, įsiteisėjus išteisinamajam nuosprendžiui ar pradėjus bausmės vykdymą) užstatas gražinamas užstato davėjui“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos apžvalga, 2019, Nr. 51). Visais atvejais sprendžiant klausimą dėl šios kardomosios priemonės skyrimo bei konkretaus jos dydžio nustatymo turi būti atsižvelgiama į BPK 133 str. 2 d. numatytas aplinkybes. Kai užstato davėjas sumoka nustatyto dydžio piniginę įmoką į prokuratūros ar teismo depozitinę sąskaitą, tuomet yra laikoma, kad kardomoji priemonė – užstatas paskirta. Jeigu užstato davėjas nesumoka piniginės įmokos iki nutarime nurodytos datos, tada turi būti sprendžiamas klausimas dėl kitos kardomosios priemonės paskyrimo. Jeigu užstato paskyrimas panaikinamas, pakeičiamas kita kardomąja priemone arba ikiteisminis tyrimas nutraukiamas, prokuroro nutarimo rezoliucinėje dalyje nurodoma, kad kardomoji priemonė – užstatas – panaikinama ir užstatas gražinamas užstato davėjui.

Kaip ir visos kardomosios priemonės (išskyrus suėmimą) – užstatas yra veiksminga kada jos sąlygų geranoriškai laikomasi, kadangi tas, kuriam grėsmė prarasti pinigus už šios kardomosios priemonės sąlygų pažeidimą nėra svarbi, jos ir nesilaikys. Ir nesvarbu, kas tą užstatą sumokėjo (jis ar kažkas kitas) ir kokio jis dydžio (nors suma įtakos veiksmingumui turi). Geriausias šios kardomosios priemonės veiksmingumo didinimas – ją taikyti kartu su kitomis kardomosiomis priemonėmis (pavyzdžiui – intensyvia priežiūra ar dokumentų paėmimu). Tai ypač tikslinga taikyti užsienio valstybių piliečiams, laikinai atvykusiems į Lietuvą. Užstato privalumas - „šios priemonės administravimas nereikalauja didelių darbo, laiko ir finansinių bei techninių sąnaudų (skirtingai nuo intensyvios priežiūros, namų arešto, netgi periodines registracijos policijoje), o jos sąlygų pažeidimas, skirtingai nuo visų kitų kardomųjų priemonių, gali turėti netgi tam tikra pozityvų rezultatą valstybei (tuo pat metu gan skausminga įtariamajam) – užstatas (kartais labai solidžios sumos) patenka į valstybės biudžetą“ (Bikelis, 2018, p.119).

Įtariamasis, kuriam paskirtas specialiosios teisės (vairuoti kelių, oro ar vandens transporto priemonės, teise laikyti ir nešioti ginklą, teise medžioti, teise žvejoti ir pan.) sustabdymas, įspėjamas, kad šios kardomosios priemonės taikymo laikotarpiu jis negali

naudotis šia teise ir (ar) jos įgyti. Klaipėdos apylinkės teismo 2020 m. rugsėjo 14 d. nutartyje pažymėta, kad „jeigu asmeniui nepaskirta kardomoji priemonė – specialiosios teisės sustabdymas, ir paskirta tik kardomoji priemonė – dokumentų paėmimas, šiuo atveju, jeigu būtų paimtas tik vairuotojo pažymėjimas, kuris išduotas Lietuvoje, ir yra galiojantis, o asmuo su savimi turi galiojantį savo asmens tapatybę patvirtinantį dokumentą, VĮ „Regitra“ nesant duomenų apie asmeniui paskirtą kardomąją priemonę – specialiosios teisės sustabdymą – asmuo nepraranda teisės vairuoti atitinkamas transporto priemones“ (Klaipėdos apylinkės teismo Klaipėdos miesto rūmų 2020 m. rugsėjo 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr.1S-99-606/2020). Pažymėtina, kad BPK 134¹ str. nustatytos kardomosios priemonės turinys visiškai atitinka baudžiamojo poveikio priemonės, nurodytos BK 68 straipsnyje, turinį, t. y. asmeniui taikomi tokio paties pobūdžio ir griežtumo apribojimai, kokie yra taikomi ir paskyrus baudžiamojo poveikio priemonę – uždraudimą naudotis specialiaja teise vairuoti transporto priemones.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 gruodžio 15 d. nutartyje nurodyta, jog „baudžiamojoje byloje buvo sprendžiamas klausimas dėl baudžiamojo poveikio priemonės – uždraudimo naudotis specialiaja teise – taikymo pradžios (BK 68 straipsnis). Pirmosios instancijos teismas nuteisdamas V. Z. už nusikalstamos veikos, nustatytos BK 281¹ straipsnio 1 dalyje, padarymą, kartu su subendrinta bausme paskyrė jam BK 68 straipsnyje nustatytą baudžiamojo poveikio priemonę – uždraudimą naudotis specialiaja teise vairuoti kelių transporto priemones dvejiems metams, šios baudžiamojo poveikio priemonės terminą skaičiuojant nuo 2019 m. spalio 7 d. Kasatorius neginčijo baudžiamojo poveikio priemonės paskyrimo, tačiau nesutiko su teismo nustatytu jos taikymo pradžios momentu. Kasatorius nurodė, kad galimybės vairuoti transporto priemones jis neteko jau 2019-06-12, kai buvo sulaikytas, o jo vairuotojo pažymėjimas liko policijos pareigūnų paimto automobilio „Ford Focus“ daiktų dėtuvėje. Kasacinės instancijos teismas šiuos kasatoriaus teiginius atmetė, nes pastarajam policijos tyrėjos 2019-10-07 nutarimu buvo paskirta kardomoji priemonė – specialiosios teisės vairuoti kelių transporto priemones sustabdymas (BPK 134¹ straipsnis), o iki pat 2019-10-07 nutarimo, kuriuo V. Z. buvo paskirta kardomoji priemonė – specialiosios teisės sustabdymas, jis turėjo teisę vairuoti transporto priemones, turėdamas su savimi galiojantį asmens tapatybę patvirtinantį dokumentą“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 gruodžio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-279-1073/2020).

Lietuvos Aukščiausiojo Teismas pažymėjo, kad jo nuosekliai formuojamoje praktikoje (kasacinės nutartys baudžiamosiose bylose Nr. 2K-7-144-628/2018, 2K-155-895/2018, 2K-274-693/2018, 2K-357-489/2018, 2K-363-222/2018, 2K-99-628/2020) yra

išaiškinta, kad „baudžiamojo poveikio priemonės – uždraudimo naudotis specialiąja teise vairuoti transporto priemonės – terminas skaičiuotinas nuo tos dienos, kai asmeniui buvo realiai atimta galimybė vairuoti transporto priemonę. Šiose nutartyse kasacinės instancijos teismas pasisakė dėl pagrindo įskaičiuoti kardomosios priemonės – vairuotojo pažymėjimo paėmimo – terminą į paskirtos baudžiamojo poveikio priemonės – uždraudimo naudotis specialiąja teise vairuoti transporto priemonės – terminą. Juo teismai įvardijo aplinkybę, kad šios kardomosios priemonės turinys faktiškai atitinka baudžiamojo poveikio priemonės turinį, t. y. asmeniui buvo taikomi tokio paties pobūdžio ir griežtumo apribojimai (visiškas apribojimas naudotis teise vairuoti transporto priemonės), kokie yra taikomi ir paskyrus baudžiamojo poveikio priemonę – uždraudimą naudotis specialiąja teise vairuoti transporto priemonės“.

Generalinio prokuroro įsakyme (TAR, 2015, Nr. 19096) nurodyta, kad paskyrus kardomąją priemonę – dokumentų paėmimą, įtariamajam išduodama generalinio prokuroro nustatytos formos pažyma apie kardomosios priemonės – dokumento paėmimo – paskyrimą ir apie tai informuojama paimtą dokumentą išdavusi institucija. Šioje pažymoje tiksliai nurodoma, iš kokio asmens, koks asmens dokumentas yra paimtas, to dokumento numeris, išdavimo vieta ir data. „Apie asmens dokumentų paėmimą būtina informuoti policijos įstaigos migracijos tarnybą, asmens dokumentų išrašymo centrą ir valstybės įmonę „Regitra“, išdavusius minėtuosius asmens dokumentus“ (Bučiūnas et al., 2017, p. 265). Tokia pažyma nėra laikoma kaip patvirtinta dokumento kopija ar nuorašas ir su ja negalima atlikti jokių teisinių veiksmų. Ši pažyma tik pažymi, kad asmuo turi tokį dokumentą, tačiau kardomosios priemonės taikymo laikotarpiui yra paimtas. Kai iš asmens paimamas vairuotojo pažymėjimas, įtariamajam yra išaiškinama, kad išduota pažyma nelaikytina dokumentu, kuris patvirtintu jo teisę vairuoti transporto priemonės. Policijos pareigūnai, nustatę, kad transporto priemonę vairuoja asmuo, kuriam paskirtas dokumento – vairuotojo pažymėjimo – paėmimas, nedelsdami apie tai tarnybiniu pranešimu informuoja prokuratūrą, taip pat patraukia tokį asmenį administracinę atsakomybę pagal Administracinių nusižengimų kodekso 424 straipsnio 2 dalį.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad pagal BPK 134 str. skirta kardomoji priemonė - vien tik vairuotojo pažymėjimo paėmimas, pilnai neapriboja asmenį kaip vairuotoją vairuoti įvairių rūšių transporto priemonės. Nuo 2019 metų vairuotojams nebūtina su savimi turėti vairuotojo pažymėjimą, pakanka patikros metu pateikti galiojantį asmens tapatybę patvirtinantį dokumentą, o tikrintojas – pavyzdžiui, policijos pareigūnas, privalo patikrinti duomenų registre, ar vairuotojo pažymėjimas yra galiojantis, kaip to reikalauja Lietuvos Respublikos saugaus eismo automobilių keliais 2000 m. spalio 12 d. įstatymo Nr. VIII-

2043, 13 straipsnio 6 dalis (Valstybės žinios, 2000, Nr. 92-2883) ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. gruodžio 11 d. nutarimas Nr. 1950 „Dėl Kelių eismo taisyklių patvirtinimo“ (Valstybės žinios, 2003, Nr. 7-263). Kardomoji priemonė – dokumentų paėmimas nėra veiksminga, nes jos laikymasis priklauso nuo įtariamojo, kaltinamojo geros valios. Jei įtariamasis, kaltinamasis gera valia laikosi šios kardomosios priemonės pagrindinės sąlygos – neišvykti iš gyvenamosios vietos į užsienį, tai kardomųjų priemonių tikslai yra pasiekiami. Jei nesilaiko, tai tikslas išvis nepasiekiamas, nes neįmanoma paimtu asmens dokumentu užtikrinti, kad asmuo neišvyktų į ES, o per jas į kitas šalis, nes sienos atviros. Be to, asmeniui reikalingi asmens dokumentai kasdieniniam gyvenime, pvz., įsidarbinant, atsidarant sąskaitą banke ir etc., todėl dažnai proceso metu šią kardomąją priemonę reikia naikinti arba duoti laikinai įtariamajam ja pasinaudoti ir gražinti, tai yra spręsti proceso metu įtariamojo prašymus.

Pagal Generalinio prokuroro rekomendacijas (TAR, 2015, Nr. 19096), paskyrus kardomąją priemonę įpareigojimą periodiškai registruotis policijos įstaigoje, nutarimas yra siunčiamas į tą policijos įstaigą, kurioje įtariamasis privalės registruotis. Įstaigos vadovas vykdyti kontrolę paveda konkrečiam policijos pareigūnui, dažniausiai tai būna policijos įstaigos budėtojų dalis. Atvykus registruotis į policijos įstaigą, įtariamasis (kaltinamasis) privalo pasirašyti specialiaame registracijos lape. Šiame lape nurodomi asmens, kuriam paskirtas įpareigojimas registruotis, asmens duomenys, tiksli data ir laikas kada asmuo atvyko registruotis. Pasitaiko atvejų kai asmenys bando sukčiauti vietoj savęs atsiųsdami registruotis kitą žmogų. Tam, kad išvengti tokių suktybių registracijos lape yra įklijuota asmens, kuriam taikoma registracija, nuotrauka. Jeigu asmuo neatvyksta į policijos įstaigą registruotis, apie tai nedelsiant policijos pareigūnas turi informuoti ikiteisminiam tyrimui vadovaujantį prokurorą ar baudžiamąją bylą nagrinėjantį teisimą. Kaip teigia Ancelis P. ir kiti bendra autoriai „vienas neatvykimas ar pavėluotas atvykimas registruotis, jeigu asmuo prieš tai nepažeidinėjo šios kardomosios priemonės sąlygų, neturėtų būti pagrindas iš karto skirti griežtesnę kardomąją priemonę. Prieš priimant sprendimą dėl griežtesnės kardomosios priemonės skyrimo pirmiausia turi būti išsiaiškintos pažeidimo priežastys“. (Ancelis et al., 2011, p. 180). Prieš priimant sprendimą dėl griežtesnės kardomosios priemonės skyrimo pirmiausia turi būti išsiaiškintos pažeidimo priežastys. Problematiška tai, kad asmens atžvilgiu gali būti taikoma baudžiamoji atsakomybė dėl kelių nusikalstamų veikų skirtingose ikiteisminio tyrimo institucijose, tyrimai nesujungti ir paskirtos skirtingos kardomosios priemonės. Pavyzdžiui, baudžiamoji byla gali būti nagrinėjama teisme, kur kaltinamajam suteikta teisė išvykti į užsienį, kai tuo pačiu metu šiam asmeniui, kaip įtariamajam kitame tyrime,

vėlesne data yra paskirta kardomoji priemonė – įpareigojimas periodiškai registruotis policijos įstaigoje. Tokiu būdu, galimas pažeidimas, nors iš esmės ši kardomoji priemonė veiksminga, nes suteikia galimybę rasti įtariamąjį žinomoje vietoje ir žinomu laiku. Efektyvumas padidėja taikant su kitomis kardomosios priemonėmis (pavyzdžiui – dokumentų paėmimu ir rašytiniu pasižadėjimu neišvykti).

Paskyrus įtariamajai (kaltinamajam) kardomąją priemonę - rašytinį pasižadėjimą neišvykti, nutarimo ar nutarties nuorašas turi būti išsiųstas įtariamojo (kaltinamojo), kuriam paskirtas rašytinis pasižadėjimas neišvykti, gyvenamosios vietos policijos komisariatui. Kaip jau buvo anksčiau minėta skiriant rašytinį pasižadėjimą neišvykti, gali būti paskirtos papildomos sąlygos, nebendrauti su nurodytais asmenimis ir/arba nesilankyti nurodytose vietose. Komisariato vadovas gavęs nutartį ar nutarimą, kardomosios priemonės nustatytų papildomų sąlygų laikymosi kontrolę paveda konkrečiam policijos pareigūnui. Šis policijos pareigūnas kontroliuoja kaip įtariamasis, laikosi nurodytų papildomų sąlygų. Pareigūnas nustatęs rašytinio pasižadėjimo neišvykti sąlygų pažeidimus, surinka tai pagrindžiančius faktinius duomenis ir tarnybiniu pranešimu informuoja ikiteisminiam tyrimui vadovaujantį prokurorą. Prokuroras savo ruožtu, įvertinęs gautus duomenis turi spręsti dėl griežtesnės kardomosios priemonės paskyrimo. Generalinio prokuroro įsakymu patvirtintose rekomendacijose (TAR, 2015, Nr. 19096) 82 punkte nurodoma nurodyta, kas yra pasišalinimas. Tai: 1. „išvykimas iš Lietuvos Respublikos, negavus rašytinio ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro arba teismo leidimo; 2. išvykimas iš savo gyvenamosios ar laikino buvimo vietos ilgesniam nei 24 val. laikotarpiui, raštu ar elektroninio ryšio priemonėmis neinformavus ikiteisminio tyrimo įstaigos ar prokuratūros; 3. išvykimas iš savo gyvenamosios ar laikino buvimo vietos ilgesniam nei septynių parų laikotarpiui, negavus rašytinio ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro ar teismo leidimo“.

Iš šios sąvokos matyti, kad „įtariamasis (kaltinamasis) gali laisvai išvykti iš savo gyvenamosios ar laikino buvimo vietos Lietuvos Respublikos teritorijoje ne ilgiau kaip 7 kalendorinėms dienoms, tačiau išvykimas į užsienio valstybę net ir 1 dienai jau bus vertinamas kaip kardomosios priemonės pažeidimas. Leidimą išvykti ilgiau kaip 7 dienoms Lietuvos Respublikoje arba išvykti į užsienio valstybę duoda ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras arba bylą nagrinėjantis teismas“ (Ancelis et al., 2011, p. 181).

Jeigu įtariamasis, kuriam paskirtas rašytinis pasižadėjimas neišvykti, nori išvykti ilgiau nei septynioms paroms ar į užsienį, jis turi gauti rašytinį ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro arba teismo leidimą. Prašyme leisti išvykti ilgiau nei septynioms paroms ar į užsienį turi būti nurodyta kita buvimo vieta ir buvimo joje laikas. Prokuroras

tokiu atveju prašymą išnagrinėja ir atsižvelgęs į bylos duomenis priima atitinkamą sprendimą. Šios kardomosios priemonės veiksmingumas – kaip ir prieš tai buvusiais atvejais priklauso nuo žmogaus. Jei įtariamasis, kaltinamasis gera valia laikosi šios kardomosios priemonės sąlygų (neišvykti iš gyvenamosios vietos ir nebendrauti su nurodytais asmenimis), tai visi kardomųjų priemonių tikslai yra pasiekiami, o jei ne, tai tikslai išvis nepasiekiami ir jos laikymosi neužtikrinsi. Veiksmingumo didinimo priemonės – taikyti su kitomis kardomosiomis priemonėmis (pavyzdžiui – dokumentų paėmimu ir periodine registracija policijos įstaigoje).

Paskyrus kariui kardomąją priemonę – karinio dalinio vadovybės stebėjimą, „nutarimas arba nutartis siunčiami karinio dalinio, kuriame karys tarnauja, vadovybei ir ši įpareigojama vykdyti paskirtosios kardomosios priemonės kontrolę. Nei ikiteisminio tyrimo pareigūnas, nei prokuroras, nei teismas negali kištis ar nurodyti, kokiomis priemonėmis vadovybė turėtų užtikrinti deramą kariškio elgesį. Tai paliekama spręsti pačiai karinio dalinio vadovybei, kokiomis, karinę drausmę reglamentuojančiuose teisės aktuose numatytais priemonėmis užtikrins, kad įtariamasis (kaltinamasis) nesiiimtų kardomųjų priemonių tikslams priešingų veiksmų“ (Ancelis et al., 2011, p. 183). Pažymima, kad paskirta kardomoji priemonė – karinio dalinio vadovybės stebėjimas veiksminga gali būti tik tada, kai karys, vadovybės yra stebimas ir kontroliuojamas visą parą. Kai vadovybė parenka atitinkamas stebėjimo priemones kariui, privalo apie jų vykdymą pranešti kardomąją priemonę paskyrusiam pareigūnui. Taip pat vadovybė privalo informuoti ir apie pažeidimus. Generalinio prokuroro įsakyme yra nurodyta, jeigu „baigiasi įtariamojo kario, kuriam paskirtas karinio dalinio vadovybės stebėjimas, tikrosios karo tarnybos laikas, karinio dalinio vadovybė turi apie tai raštu pranešti kardomąją priemonę paskyrusiai įstaigai likus ne mažiau kaip 10 parų iki tikrosios karo tarnybos laiko pabaigos. Kardomąją priemonę paskyrusi įstaiga, gavusi tokį pranešimą, sprendžia dėl kitos kardomosios priemonės paskyrimo“ (TAR, 2015, Nr. 19096). Karinio dalinio vadovybės stebėjimui vykdyti yra taikomos ir bendrosios kardomųjų priemonių skyrimo taisyklės, todėl šią kardomąją priemonę galima taikyti kartu su kitomis, bendrosiomis, kardomosiomis priemonėmis (pvz., kartu su rašytiniu pasižadėjimu neišvykti).

Paskyrus kardomąją priemonę – nepilnamečio atidavimą prižiūrėti – nutarimo arba nutarties nuorašas yra siunčiamas nepilnamečio įtariamojo gyvenamosios vietos policijos komisariatui. Policijos komisariato vadovas, paveda nutarimo ar nutarties vykdymą konkrečiam pareigūnui, kuris atlieka šios kardomosios priemonės sąlygų laikymosi kontrolę. Generalinio prokuroro įsakyme nurodyta, kad „sprendžiant dėl šios kardomosios

priemonės paskyrimo, pirmenybė teikiama nepilnamečiu besirūpinantiems tėvams ar rūpintojams. Fizinis ar juridinis asmuo, kuriam nepilnametis įtariamasis atiduodamas prižiūrėti, raštu įpareigojamas užtikrinti nepilnamečio deramą elgesį, t. y., kad jis nedarys teisės pažeidimų, lankys mokymo įstaigą, gerai mokysis, kultūringai elgsis ir pan., ir kad nepilnametis įtariamasis šaukiamas atvyks pas ikiteisminio tyrimo pareigūną, prokurorą ar į teismą“ (TAR, 2015, Nr. 19096). Asmeniui, kuris prisiima įsipareigojimą prižiūrėti nepilnametį, pasirašytinai turi būti išaiškinta jo atsakomybė, jeigu nepilnametis įtariamasis vengs ikiteisminio tyrimo ar teismo. Jeigu kontrolę vykdantis pareigūnas nustato, kad įtariamasis nepilnametis nederamai elgiasi, turi nedelsdamas informuoti ikiteisminiam tyrimui vadovaujantį prokurorą. Tokiu atveju prokuroras gali spręsti dėl griežtesnės kardomosios priemonės paskyrimo. Pavyzdžiui, Panevėžio apygardos teismo 2015 m. kovo 3 d. nutartyje nurodyta, kad „Panevėžio apylinkės teismas įtariamajam K. K. skirtą kardomąją priemonę – rašytinį pasižadėjimą neišvykti ir atidavimą prižiūrėti motinai, pakeitė į suėmimą trims mėnesiams, motyvuodamas, kad būdamas laivėje darys naujus nusikaltimus. Bylos duomenys rodo, kad K. K. įtariamasis dviejų tyčinių nusikalstamų veikų padarymu. Vienas nusikaltimas apysunkis, o kitas sunkus, susijęs su asmens seksualinio apsisprendimo laisvės ir neliečiamumo pažeidimu. Įtariamajam po galimo įvykdyto nusikaltimo jau buvo paskirta kardomoji priemonė rašytinis pasižadėjimas neišvykti, tačiau jis po to galimai padarė naują, sunkesnę nusikalstamą veiką, dėl ko ikiteisminiai tyrimai buvo sujungti, o įtariamasis – sulaikytas ir suimtas. K. K. iš suėmimo buvo paleistas paskyrus jam švelnesnes kardomasias priemones – rašytinį pasižadėjimą neišvykti bei atidavimą prižiūrėti. Kartu įtariamasis buvo įpareigotas nebendrauti ir neieškoti ryšių su nukentėjusiąja. Tačiau įtariamasis praėjus vos keletui dienų nuo jo paleidimo iš suėmimo vėl pažeidė jam paskirtos švelnesnės kardomosios priemonės rašytinio pasižadėjimo neišvykti, sąlygas ir susitiko su nukentėjusiąja, galimai reikalavo eiti su juo į jo namus, grasino nužudyti nukentėjusiosios mamą bei per kitus asmenis darė poveikį. BPK 138 str. 1 d. numatyta, kad nepilnamečio įtariamojo atidavimas tėvams, rūpintojams arba kitiems fiziniams ar juridiniams asmenims, kurie rūpinasi vaikais, prižiūrėti yra kurio nors iš nurodytų asmenų rašytinis įsipareigojimas užtikrinti, kad nepilnametis įtariamasis deramai elgsis ir šaukiamas atvyks pas ikiteisminio tyrimo pareigūną, prokurorą ar į teismą. Taigi viena iš šios priemonės sąlygų yra sąlyga užtikrinti, kad nepilnametis elgsis deramai. Nagrinėjamu atveju aptartos aplinkybės, t. y. bandymas ieškoti kontaktų su nukentėjusiąja, ir netgi grasinimas jai, negali būti laikomi deramu ir tinkamu elgesiu. Be to, reikšminga ir tai, kad įtariamasis buvo supažindintas su galimomis švelnesnių kardomųjų priemonių nesilaikymo

teisinėmis pasekmėmis, t. y., kad nesilaikant šių sąlygų jam gali būti taikoma griežtesnė kardomoji priemonė, tačiau vis viena pažeidė jam nustatytas sąlygas. Aukštesnysis teismas konstatuoja, jog yra teisėta ir pagrįsta, suėmimas K. K. šioje proceso stadijoje pagrįstai paskirtas BPK 122 str. 1 d. 3 p. numatytu pagrindu. Skundo argumentai apylinkės teismo išvadu, su kuriomis sutinka skundą nagrinėjantis teismas, nepaneigia, todėl naikinti skundžiamą nutartį skunde nurodytais motyvais nėra pagrindo“ (Panevėžio apygardos teismo 2015 m. kovo 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-95-498/2015).

Teismai skiriant bausmę kaltinamajam atsižvelgia ir į bausmės skyrimui reikšmingas aplinkybes: kaltinamojo asmenybę, lengvinančias bei sunkinančias jo atsakomybę aplinkybes, į kaltinamojo elgesį po nusikalstamų veikų, už kurias teisiamas, padarymo; į ilgą proceso trukmę (dėl objektyvių priežasčių ar konkrečiu atveju nėra ir kaltinamojo kaltės dėl ilgo proceso); į tai, ar kaltinamajam buvo taikomos kardamosios priemonės, kokios ir kokiam terminui. Jei suėmimas, tai jis bus įskaitytas į atliktos bausmės laiką (BK 66 straipsnio 1 dalis). Tačiau jei buvo taikyta kita kardomoji priemonė - pavyzdžiui, intensyvi priežiūra (BPK 131¹ straipsnis), kuri, be jokios abejonės, labai suvaržė gyvenimą, į atliktos bausmės laiką nebus įskaityta. Pasak R. Drakšo, „teismas, vadovaudamasis bendraisiais bausmių skyrimo pagrindais, turėtų kaltininkui parinkti tokią bausmę ar kitą įstatyme numatytą poveikio priemonę, kuria labiausiai pozityviai veiktų asmenį ir užkirstų kelią nusikalstamo elgesio recidyvui“ (Drakšas, 2004, P. 36)

Vienareikšmiškai, kad visiškai skiriasi kardomųjų priemonių ir bausmių (taip pat baudžiamojo poveikio priemonių) paskirtis ir taikymo tikslai. Tačiau teismų praktikoje išimtis padaryta kardamosios priemonės – specialios teisės vairuoti transporto priemonės sustabdymo, užskaitymui skiriant baudžiamojo poveikio priemonę – specialios teisės atėmimą. Baudžiamasis ir baudžiamojo proceso įstatymai nenustato galimybės įskaityti kardamosios priemonės – dokumento paėmimo – taikymo laikotarpio į baudžiamojo poveikio priemonės laiką, todėl pirminė nuomonė buvo tai, „kad kardamosios priemonės – dokumento (vairuotojo pažymėjimo) paėmimo ir baudžiamojo poveikio priemonės – uždraudimo naudotis teise vairuoti kelių transporto priemonės turinio, taikymo pobūdžio panašumas nereiškia, kad jos turi būti tapatinamos, jų taikymo laikotarpiai įskaitomi“ (Šiaulių apygardos teismo 2018 m. balandžio 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-112-744/2018). Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vėlesnėse nutartyse, pasisakė dėl pagrindo įskaičiuoti kardamosios priemonės terminą į paskiriamos baudžiamojo poveikio priemonės terminą.

Manytina, kad tokia teismų praktika gali turėti pozityvią įtaką įstatymo leidėjui inicijuoti kardomųjų priemonių įskaitymo į bausmės ar poveikio priemonių, skirtingų su

bausme ar atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės nereabilituojančiais pagrindais, terminą, kas, be abejo, turėtų įtakos kardomųjų priemonių taikymo veiksmingumui užtikrinti.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad suėmimas iš visų kardomųjų priemonių yra efektyviausia, nes visi baudžiamojo proceso tikslai visiškai pasiekiami. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas pakankamai išsamiai reglamentuoja visų kardomųjų priemonių skyrimo sąlygas ir pagrindus, tačiau jų vykdymo kontrolės mechanizmas yra netobulas, todėl kai kurios kardamosios priemonės, tampa tik formalaus pobūdžio. Pavyzdžiui, kardamosios priemonės – rašytinio pasižadėjimo neišvykti kontrolę vykdo policijos įstaiga, tačiau kaip vykdyti šią kontrolę nėra pačio mechanizmo. Galbūt kontrolė būtų efektyvesnė, jeigu įstatymo leidėjas suteiktų galimybę tokią kontrolę vykdantiems pareigūnams plačiau naudotis technologinėmis naujovėmis (pvz., įvairiomis kompiuterinėmis stebėjimo programomis ir pan.), griežtai tik kardomųjų priemonių vykdymo užtikrinimui.

IŠVADOS

1. Kardomųjų priemonių paskirtis bendraja prasme yra sudaryti sąlygas netrukdomam ir sklandžiam baudžiamajam procesui, kuris turėtų pasibaigti teisėtu ir teisingu teismo sprendimu.
2. Kardomosios priemonės skiriamos Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso nustatyta tvarka, tačiau pagal analizuotą teismų praktiką ne visada pasiekia kardomųjų priemonių ir baudžiamojo proceso keliamus tikslus, būtent paskiriant švelnesnes kardomasias priemones. Tačiau bet koks kardomosios priemonės griežtinimas turi būti adekvatus ir pagrįstas byloje užfiksuotais faktiniais duomenis. Tik kompleksiskai derinant kelių kardomųjų priemonių, švelnesnių už suėmimą, taikymą bei užtikrinant tinkamą jų kontrolę bus pasiekti tikslai, kurių siekiama įtariamajam (kaltinamajam) skiriant kardomasias priemones. Skiriant kardomasias priemones nerekomenduojama remtis neobjektyviais ir nemotyvuotais spėjimais, nes taip gali būti pažeidžiamos žmogaus teisės.
3. Kardomoji priemonė – neabejotinai suvaržo asmens teises ir laisves, tačiau konkrečiu nagrinėjamu atveju įtariamąjo/kaltinamojo teisės neturi būti suvaržytos labiau nei tai leidžia proporcingumo principas bei kiti Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir BPK įtvirtinti reikalavimai. Dažniausiai proporcingumo principo nesilaikoma sprendžiant suėmimo paskyrimo ir pratęsimo klausimus. Siūloma subjektams, kurie yra įgalioti skirti kardomasias priemones asmeniui, skiriant kardomąją priemonę, nuodugniai ir visapusiškai, remiantis byloje esančiais duomenimis, išanalizuoti kardomosios priemonės skyrimo tikslingumo klausimą ir parinkti kuo švelniausią kardomąją priemonę, kiek tai leidžia pasiekti baudžiamojo proceso tikslus. Tik tokiu būdu bus užtikrintas žmogaus teisių apsaugos standartus reglamentuojančių teisės aktų tinkamas įgyvendinimas.
4. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas pakankamai išsamiai reglamentuoja kardomųjų priemonių skyrimo sąlygas ir pagrindus, tačiau nėra išsamiai reglamentuota kardomųjų priemonių laikymosi kontrolė. Vykdyimo kontrolės mechanizmas yra netobulas, todėl kai kurios kardomosios priemonės, pavyzdžiui, rašytinis pasižadėjimas neišvykti, tampa tik formalaus pobūdžio. Kardomosios priemonės skyrimas nėra savitikslis. Svarbu, kad taikant tokią žmogaus teises esmingai ribojančią procesinę prievartos priemonę, būtų užtikrintas jos vykdymo realumas ir efektyvumas. Tai pasiekti padeda kardomųjų priemonių vykdymo kontrolė, kuri, atsižvelgiant į šiuolaikinių technologijų galimybes, yra ne tik fizinė, bet ir techninė. Būtent, technologinių kardomųjų priemonių (pvz., rašytinio pasižadėjimo neišvykti, namų arešto,

intensyvios priežiūros) kontrolės mechanizmų ir techninių galimybių tobulinimas sudaro sąlygas efektyviai vykdyti bet kokios rūšies kardomasias priemones. Be to, teismai skiriant bausmę kaltinamajam atsižvelgia ir į bausmės skyrimui reikšmingas aplinkybes, pvz. į tai, ar kaltinamajam buvo taikomos kardamosios priemonės, kokios ir kokiam terminui; įskaito suėmimo terminą į skirtinos bausmės laiką. Siūlytina, jei taikomos kitos kardamosios priemonės, kurios labai suvaržė asmens gyvenimą (intensyvi priežiūra, namų areštas), taip pat jų terminą adekvačiai įskaityti į atliktinos bausmės laiką. Tai galėtų turėti pozityvią įtaką kardomųjų priemonių taikymo veiksmingumui užtikrinti.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Norminiai teisės aktai

Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). *Valstybės žinios*, Nr. 33-1014.

1950 m. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (2011). *Valstybės žinios*, 156-7390.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, Nr. 37-1341.

Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, Nr. 89-2741.

Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2015 m. gruodžio 1 d. įsakymas Nr. I-306 „Dėl Rekomendacijų dėl kardomųjų priemonių, išskyrus suėmimą, skyrimo ikiteisminio tyrimo metu tvarkos ir nustatytų sąlygų laikymosi kontrolės patvirtinimo“ TAR, 2015-12-01, Nr. 19096.

Lietuvos Respublikos Vidaus reiklų ministro 2014 m. gruodžio 15 d. Nr. 1V-863 įsakymas „Dėl intensyvios priežiūros vykdymo ir kontrolės taisyklių patvirtinimo“, TAR 2014-12-18.

Lietuvos Respublikos saugaus eismo automobilių keliais įstatymas (2000). *Valstybės žinios*, Nr. 92-2883.

Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. gruodžio 11 d. nutarimas Nr. 1950 „Dėl Kelių eismo taisyklių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*, 2003-01-23, Nr. 7-263.

Lietuvos Respublikos Prokuratūros įstatymas (1994). *Valstybės žinios*, Nr. 81-1514. Suvestinė redakcija nuo 2021-01-01.

Lietuvos Respublikos krašto apsaugos sistemos organizavimo ir karo tarnybos įstatymas (1998). *Valstybės žinios*, Nr. 49-1325. Suvestinė redakcija nuo 2021-01-01.

Specialioji literatūra

Александров, А.И., Величкин, С.А., Кириллова, Н.П. и др. (2004). *Уголовный процесс России: Общая часть: Учебник для студентов юридических вузов и факультетов* // СПб.: Издательский Дом С.-Петербур. гос. Ун-та.

Ancelis, P., Ažubalytė, R., Belevičius, L., Gušauskienė, M., Juodkaitė-Granskienė, G., Jurgaitis, R., Jurka, R., Malevski, H., Merkevičius, R., Randakevičienė, I., Zajančkauskienė, J. (2009). *Sąžiningas baudžiamasis procesas: probleminiai aspektai*. Vilnius.

Ažubalytė, R., Jurka, R., Zajančkauskienė, J. (2016). *Baudžiamojo proceso teisė. Bendroji dalis*. I knyga. Vadovėlis. Vilnius: Registrų centras

- Bikelis, S. (2018). *Kardomosios priemonės – užstato- reguliavimo ir taikymo vertybinės ir praktinės dilemos*. Vilnius.
- Bikelis, S. (2018). *Suėmimo taikymo pokyčiai Lietuvoje: teisinės kultūros perspektyva*. Vilnius.
- Bučiušas, G., Gruodytė, E., Šalčius, M. (2017). *Ikiteisminis tyrimas: procesiniai, kriminalistiniai ir praktiniai aspektai*.
- Bulsiewich, A. (1998). *Pstepowanie karne repetorium*. - Warszawa: Liber.
- Danisevičius, P. (1989). *Lietuvos TSR baudžiamasis procesas*. Vilnius.
- Drakšas, R. *Bausmė: bendrosios teorinės problemos*. Teisė, 2004, Nr. 52.
- Goda, G. (1995). *Kardomasis kalinimas ir žmogaus teisių apsauga (lyginamoji teisinė analizė)*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius.
- Goda, G. (1998). *Procesinės prievartos priemonės samprata*. Teisė, Nr. 32.
- Goda, G., Merkevičius, R., Jasaitis, G., Kazlauskas, M., Kuconis, P., Rinkevičius, J., Švedas, G. (2003). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras*. 1 knyga. Vilnius.
- Goda, G., Kuconis, P., Kazlauskas, M. (2005). *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
- Goda, G. (2014). *Vertybiniai prioritetai baudžiamajame procese*, VĮ Registrų centras.
- Goda, G. (2016). *Teisė kreiptis į teismą dėl procesinių prievartos priemonių taikymo*. Vilnius.
- Jovaišytė, E. (2016). *Proporcingumo principas baudžiamajame procese*. Magistro baigiamasis darbas. Vilniaus Universitetas.
- Jurka, R., Gušauskienė, M. *Suėmimo atitikties ultimum remedium principui diskusiniai klausimai*. Teisės problemos, 2009, Nr. 2 (64);
- Losis, E. (2008). *Baudžiamojo proceso prievartos priemonių samprata*. Jurisprudencija, 6(108)
- Losis, E. (2009). *Baudžiamojo proceso prievartos priemonių samprata*. Socialinių mokslų studijos.
- Losis, E. (2010). *Procesinės prievartos priemonės baudžiamajame procese*. Daktaro disertacija. Vilnius.
- Šalčius, M. (2010). *Kardomosios priemonės – namų arešto samprata, skyrimo pagrindai bei vykdymo kontrolė*. Mokslinių straipsnių rinkinys.
- Šalčius, M. (2011). *Kardomųjų priemonių tikslų ir įtariamojo procesinio statuso įgijimo santykio problematika*. Mokslinių straipsnių rinkinys.

Uselis, R. (2016). *Stebėjimo priemonių taikymas baudžiamojoje justicijoje*. Lietuvos ekspertizės centras.

Vingilė, A. (2013). *Probleminiai kardomųjų priemonių taikymo aspektai*. Mokslinių straipsnių rinkinys.

Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai

Velečka ir kt. prieš Lietuvą byloje [EŽTT], [2019 03 26].

ECLI:CE:ECHR:2019:0326JUD005699816.

Stašaitis prieš Lietuvą, [EŽTT], Nr. 47679/99, [2002 03 21].

ECLI:CE:ECHR:2002:0321JUD004767999.

Jėčius prieš Lietuvą, [EŽTT], Nr. 34578/97, [2002 07 31].

ECLI:CE:ECHR:2000:0731JUD003457897.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d. nutarimas.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. kovo 14 d. nutarimas.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. sausio 26 d. nutarimas.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2008 m. sausio 21 d. nutarimas.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. sausio 31 d. nutarimas.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2016 m. vasario 17 d. nutarimas.

Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo apžvalgos ir nutartys

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato 2004 m. gruodžio 7 d. nutarimas dėl „*Teismų praktikos skiriant suėmimą ir namų areštą arba pratęsiant suėmimo terminą apibendrinimo apžvalga*“ Nr. 50. Teismų praktika. 2004.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika Nr. 51. 2019.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. vasario 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-11-303/2019.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. gruodžio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-279-1073/2020.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gegužės 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-144-628/2018.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. birželio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-155-893/2018.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-274-693/2018.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-357-489/2018.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gruodžio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-363-222/2018.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. gegužės 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-99-629/2020.

Lietuvos apeliacinio teismų nutartys

Lietuvos Apeliacinio Teismo 2020 m. gruodžio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-383-487/2020.

Lietuvos Apeliacinio Teismo 2019 m. birželio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-292-317/2019.

Lietuvos Apeliacinio Teismo 2019 m. sausio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-9-387/2019.

Lietuvos Apeliacinio Teismo 2019 m. rugpjūčio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-225-453/2019.

Lietuvos Apeliacinio Teismo 2017 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-83-165/2017.

Lietuvos Apeliacinio Teismo 2019 m. balandžio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-93-495/2019.

Apygardų teismų nutartys ir nuosprendžiai

Kauno apygardos teismo 2020 m. gegužės 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-392-317/2020.

Šiaulių apygardos teismo 2019 m. kovo 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-48-744/2019.

Panevėžio apygardos teismo 2016 m. gegužės 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-173-366.

Kauno apygardos teismo 2015 m. rugpjūčio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-1572-175/2015.

Kauno apygardos teismo 2017 m. sausio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-107-238/2017.

Panevėžio apygardos teismo 2015 m. kovo 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-95-491/2015.

Vilniaus apygardos teismo 2019 m. vasario 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-50-616/2019.

Klaipėdos apylinkės teismo Klaipėdos miesto rūmų 2020 m. rugsėjo 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-99-606/2020

Šiaulių apygardos teismo 2018 m. balandžio 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-112-744/2018.

Elektroniniai šaltiniai

Kauno apygardos teismas. Prieiga per internetą <https://kat.teismas.lt/naujienos/teismas-tenkino-itariamojo-padarius-nusikaltimus-finansu-sistemai-skunda/650> [žiūrėta 2021 m. kovo 22 d.].

SANTRAUKA

Kardomųjų priemonių sistema, veiksmingumas ir tobulinimo galimybės

Ieva Mašurinaite

Magistro darbe analizuojamas kardomųjų priemonių veiksmingumas, bandoma įvertinti probleminius jų taikymo aspektus, nustatyti galimas jų tobulinimo galimybes. Magistro darbo tikslas – ištirti Lietuvos Respublikos baudžiamajame procese taikomų kardomųjų priemonių sistemą, įvardinti ir apibendrinti kardomųjų priemonių privalumus ir trūkumus, nustatyti jų veiksmingumą bei galimas tobulinimo galimybes. Siekiant šio tikslo, darbe buvo analizuojamos kardomųjų priemonių rūšys ir jų skyrimo tvarka, taip bandant surasti sprendimus probleminėse situacijose, kurios susijusios su kardomųjų priemonių taikymu.

Renkant informaciją iš atskirų teisės aktų bei teismų praktikos dėl kardomųjų priemonių skyrimo, skyrimo pagrįstumo, buvo atskleisti probleminiai aspektai. Analizuojant skirtingų autorių nuomones dėl kardomųjų priemonių taikymo, buvo nustatytos pagrindinės priežastys, kurios lemia kardomosios priemonės tikslingumą ir efektyvumą baudžiamojo proceso metu. Analizuojant teismų praktiką buvo nustatyta aplinkybių, dėl kurių asmeniui paskyrus švelnesnes kardomasias priemones, baudžiamojo proceso keliame tikslai nebuvo pasiekti. Taip pat nustatyta, kad kardomųjų priemonių vykdymo kontrolės mechanizmas yra netobulas, todėl kai kurios kardomosios priemonės tampa tik formalaus pobūdžio. Kompleksiškai derinant kelių kardomųjų priemonių, švelnesnių už suėmimą, taikymą bei užtikrinant tinkamą jų kontrolę bus pasiekti tikslai, kurių siekiama įtariamajam (kaltinamajam) skiriant kardomasias priemones. Nustatyta, kad netinkamai išsprendus kardomosios priemonės taikymo klausimą ar pažeidus numatytą kardomosios priemonės skyrimo procedūrą, konstitucinių teisių suvaržymas gali virsti žmogaus teisių pažeidimu.

SUMMARY

Effectiveness and Improvement Possibilities of Remand Measure System

Ieva Mašurinaite

This master's thesis analyses the effectiveness of remand measures, attempts to evaluate the problematic aspects of their application, to identify possible opportunities for their improvement. The aim of the master's thesis is to study the system of remand measures applied in the criminal proceedings of the Republic of Lithuania, to name and summarize the advantages and disadvantages of remand measures, to determine their effectiveness and possible improvement opportunities. To this end, the paper analyzed the types of remand measures and the procedure for their appointment, thus trying to find solutions to problematic situations related to the use of remand measures.

When collecting information from individual legal acts and case law on the imposition of remand measures, the justification of the imposition, problematic aspects were revealed. Analyzing the opinions of different authors on the application of remand measures, the main reasons that determine the purposefulness and effectiveness of remand measures in criminal proceedings were identified. An analysis of the case-law has identified circumstances in which the objectives of criminal proceedings have not been achieved if a person has been granted less lenient detention measures. It has also been found that the mechanism for monitoring the execution of remand measures is imperfect, with the result that some remand measures become only formal in nature. Comprehensive co-ordination and proper control of several remand measures will achieve the objectives of pre-trial detention of the suspect (accused). It has been established that in case of improper resolution of the issue of application of a remand measure or violation of the provided procedure for granting a remand measure, the restriction of constitutional rights may turn into a violation of human rights.